

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**Психолого-педагогічний факультет**  
**Кафедра початкової освіти**

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

\_\_\_\_\_ Павлик О. А.  
(підпис) (прізвище, ініціали)

« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2024 р.

Реєстраційний № \_\_\_\_\_

« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2024 р.

**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЖИВАТИ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ВЛАСНОМУ**  
**МОВЛЕННІ УЧНІВ 4 КЛАСУ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСКРІЗНОГО**  
**ВМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ**

Кваліфікаційна робота  
студентки групи ЗПОМ-23  
ступеня вищої освіти магістр  
спеціальності 013 Початкова освіта  
**Лоскутової Кароліни Ігорівни**

Керівник:  
кандидат філологічних наук, доцент  
**Онищенко І. В.**

Оцінка:  
Національна шкала \_\_\_\_\_  
Шкала ECTS \_\_\_\_ Кількість балів \_\_\_\_  
Голова ЕК \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)  
\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)  
\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)  
\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

## ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Лоскутова Кароліна Ігорівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

  
\_\_\_\_\_  
(підпис)

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП.....</b>	<b>4</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ .....</b>	<b>9</b>
1.1. Психолого-педагогічні особливості розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку.....	9
1.2. Фразеологізми як засіб мовної образності, їх ознаки та стилістичні можливості .....	24
1.3. Особливості сприйняття молодшими школярами семантики і функції фразеологізмів, їх роль у формуванні наскрізного вміння висловлювати власну думку.....	30
<b>Висновки до розділу 1 .....</b>	<b>35</b>
<b>РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЖИВАТИ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ВЛАСНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ 4 КЛАСУ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ .....</b>	<b>38</b>
2.1. Початковий стан сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні четвертокласників. Аналіз досвіду роботи вчителів початкових класів .....	32
2.2. Методика формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засіб реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку .....	48
2.3. Визначення ефективності дослідно-експериментальної роботи.....	58
<b>Висновки до розділу 2 .....</b>	<b>64</b>
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>67</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ .....</b>	<b>71</b>

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** У сучасному освітньому контексті велика увага приділяється розвитку мовних навичок учнів, зокрема формуванню їхнього вміння використовувати фразеологізми у власному мовленні. Фразеологізми визначаються як стійкі словосполучення, які виникли в мовленні народу та носять певний образний або стилістичний характер, тож здатність користуватися ними є важливою складовою культури мовлення та розуміння національної культури в цілому.

Формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу є актуальною проблемою, оскільки на цьому етапі навчання учні вже формують базові навички читання та письма, але часто стикаються з труднощами у використанні виразної та різноманітної лексики. Враховуючи те, що фразеологізми є не тільки засобом збагачення мовного запасу, але і ключовим елементом культурно-мовного розвитку, особливо в контексті розмаїття мовної спадщини, вивчення їх виражальних можливостей стає особливо актуальним як в умовах функціонування української мови у нашому суспільстві, так і в умовах розбудови Нової української школи.

Виокремлюємо декілька основних аспектів, які підкреслюють надзвичайну важливість формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу:

1. Розвиток мовленнєвої компетентності: формування вмінь уживати фразеологізми сприяє не лише збагаченню лексичного запасу, але й розвитку високого рівня мовленнєвої компетентності, володіння фразеологізмами визначає вміння виразно та точно висловлювати думки, розширює можливості учнів у виборі мовних засобів для вираження своїх ідей.

2. Формування мовленнєвого культурного багажу: вивчення фразеологізмів в контексті української мови сприяє формуванню мовленнєвого культурного багажу учнів. Фразеологізми, як складова національної мовної

спадщини, відображають особливості культури, традицій та способу мислення народу.

3. Комунікативна важливість: уміння використовувати фразеологізми важливо для ефективного спілкування в різних ситуаціях. Відомо, що вони можуть нести в собі не тільки певний смисл, а й емоційне забарвлення. Отже, їх вивчення допомагає учням висловлювати свої почуття та ідеї більш точно та насичено.

4. Адаптація до сучасних комунікаційних реалій: у контексті сучасних комунікаційних технологій, де зростає роль інтернет-спілкування та використання мови в різноманітних віртуальних середовищах, важливо, щоб учні мали в своєму арсеналі різноманітні мовні засоби, включаючи фразеологізми.

5. Врахування особливостей психофізіологічного розвитку учнів: учні 4 класу перебувають на етапі формування писемної та усної мовленнєвої компетентності, і вивчення фразеологізмів може бути оптимальним для їх вікових можливостей та інтересів.

Питанню формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні школярів присвячені праці таких науковців, як-от: І. Белошапка, М. Греб, Г. Діновська, С. Дубовик, Е. Ігнатенко, І. Кучер, Г. Лещенко, О. Лобчук, Н. Лунько, Т. Ляхова, Р. Романова, С. Садова, Л. Соловець. Праці цих науковців допомагають вивчити процес формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні школярів. Вони розглядають методики, прийоми та підходи до навчання цього навчання, що може бути корисним для вчителів та методистів. М. Греб у своїй роботі досліджує діагностику навчальних досягнень майбутніх учителів початкової школи під час вивчення лексикології і фразеології сучасної української мови. Г. Діновська зосереджується на розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови та читання у контексті компетентнісного підходу. О. Лобчук та Е. Ігнатенко розглядають питання роботи з фразеологізмами на уроках української мови, а Н. Лунько досліджує вживання фразеологізмів в усному і

писемному мовленні школярів. С. Садова звертає увагу на фразеологічні одиниці і мовленнєву компетенцію учнів.

Однак, поза увагою дослідників залишаються питання щодо підходів до вивчення фразеологізмів з позиції практичної реалізації навчального матеріалу та його зв'язку з реальним мовленнєвим середовищем школярів. Деякі аспекти, такі як роль мовленнєвого середовища в оволодінні фразеологізмами, можуть виявитися важливими для успішного формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні, і вони потребують додаткового вивчення та уваги в контексті практичної роботи з учнями.

Отже, у сучасному інформаційному суспільстві, де вимоги до комунікативних навичок зростають, уміння використовувати фразеологізми стає не тільки засобом ефективного спілкування, але й знаком високого рівня мовленнєвої компетентності. Особливу увагу слід приділити тому, як учителі можуть систематично та ефективно впроваджувати дидактичний матеріал, наповнений фразеологізмами у навчальний процес, розробляючи цікаві та доступні завдання для учнів і формуючи у такий спосіб наскрізне вміння висловлювати власну думку.

**Мета дослідження:** теоретично обґрунтувати і розробити технологію формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

**Завдання дослідження:**

- 1) проаналізувати сучасну науково-педагогічну літературу з теми дослідження та охарактеризувати особливості мовлення учнів 4 класу;
- 2) з'ясувати особливості формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу;
- 3) здійснити аналіз чинної програми, підручників та передового досвіду педагогів з теми дослідження;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

**Об'єкт дослідження** – власне мовлення учнів початкової ланки освіти.

**Предмет дослідження** – формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу з метою вдосконалення наскрізного вміння висловлювати власну думку.

**Методи дослідження.** Для досягнення мети та завдань застосовано комплекс педагогічних методів дослідження: *теоретичні* (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, моделювання, систематизація теоретичного й практичного матеріалу); *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний); *емпіричні* (вивчення шкільної документації, анкетування, бесіди, спостереження), *метод математичних підрахунків*.

**Експериментальна база дослідження** – Криворізька гімназія № 31. Дослідження проводилось на базі двох четвертих класів загальною кількістю 22 учні упродовж 2023-2024 навчального року.

**Апробація дослідження.** Основні положення проведеного дослідження доповідались на засіданні проблемної групи «Формування у молодших школярів наскрізного вміння висловлювати власну думку усно і письмово» (січень, травень 2024 р.).

За матеріалами дослідження опубліковано такі статті:

1. Лоскутова К. І. Особливості сприйняття молодшими школярами семантики і функцій фразеологізмів. *Актуальні питання теорії і практики початкового навчання: збірник наукових праць студентів*. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2024. Вип.17. С. 70–74.

2. Онищенко І. В., Лоскутова К. І. Формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засіб реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 75 с.

**Практичне значення дослідження.** Узагальнені результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані вчителями початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі з метою

формування вмінь уживати найпоширеніші фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу, для розробки дидактичних матеріалів та навчально-методичних посібників, а також студентами педагогічних ЗВО для підготовки до занять з методики навчання української мови та сучасних технологій навчання мови й літератури молодших школярів.

**Структура роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури, що нараховує 60 джерел. Загальний обсяг роботи – 76 сторінок, обсяг основного тексту – 70 сторінок.



# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

### 1.1. Психолого-педагогічні особливості розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку

Розвиток лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку є ключовим аспектом загального мовленнєвого розвитку, оскільки саме в цей період діти активно засвоюють нові слова та мовні конструкції, які надалі впливатимуть на їх здатність чітко і виразно висловлювати свої думки. Вік від 6 до 10 років характеризується високою пластичністю мовної системи, тому процес навчання повинен бути спрямований на розширення словникового запасу, розвиток навичок побудови речень та вміння користуватися різними мовними засобами. У цей період важливо створювати середовище, яке сприятиме спонтанному використанню нових лексичних одиниць у повсякденних ситуаціях.

Крім того, важливо враховувати й те, що розвиток лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку має свої психолого-педагогічні особливості, які важливо враховувати при організації навчання та виховання. Під час формування лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку важливо використовувати ігрові методи, творчі завдання та емоційно насичені сценарії, щоб сприяти позитивному ставленню до вивчення мови. Також слід враховувати індивідуальні особливості кожного учня, стимулювати активну комунікацію та використання нових слів у різних ситуаціях, що сприятиме їх ефективному вживанню в мовленні.

Психологічні дослідження свідчать про те, що діти цього віку найкраще сприймають інформацію через гру та практичну діяльність. Саме тому на уроках слід використовувати методи, які включають елементи гри, моделювання реальних ситуацій та створення творчих завдань, що дозволяють дітям застосовувати набуті знання у мовленнєвій практиці. Зокрема, ігрові завдання

стимулюють розвиток не лише мовлення, але й асоціативного мислення, креативності та навичок комунікації.

Крім того, розвиток лексичних умінь тісно пов'язаний із емоційним станом дітей. Чим позитивніші емоції учень відчуває під час навчання, тим ефективнішим є засвоєння нового матеріалу, що підкреслює важливість використання емоційно насичених методів навчання, таких як рольові ігри, інсценування або робота з текстами, що мають яскравий емоційний зміст.

Н. Попович, вивчаючи особливості розвитку мовлення молодших школярів, наголошує на тому, що мета кожного вчителя початкових класів – розвинути мовлення дітей, зробити його змістовним, правильним, чітким, виразним, багатим, логічним, доречним і доцільним. На уроках літературного читання у початкових класах розвиваються внутрішнє (спілкування для себе) і зовнішнє (спілкування з іншими) мовлення. Діти, готуючись до мовленнєвої діяльності, спочатку подумки складають відповідь, а тільки потім її висловлюють або записують. Важливим є обдумування школярами своїх дій до виконання завдання, що сприяє чіткості й правильності висловлювань. Сучасна методика розвитку умінь та навичок говоріння передбачає роботу над побудовою діалогічних і монологічних висловлювань на основі різних матеріалів, таких як текстів, фільмів, випадків із повсякденного життя дітей тощо [32, с. 36].

За даними О. Купки, робота над семантикою слова є важливою складовою процесу формування мовленнєвих навичок учнів початкових класів. Дослідниця стверджує, що на різних етапах навчання учні ознайомлюються з різними лексичними явищами, такими як синонімія, антонімія, полісемія, та розуміють їх роль у мовленні та текстах. У другому класі учні вивчають образні слова та вислови в текстах казок та інших жанрів. У третьому класі продовжується вивчення значень слів, особливо прямих та переносних значень, а також випадків багатозначності, синонімії та антонімії. Учні отримують практичні завдання з омонімами та використовують їх у реченнях та мовленнєвих висловлюваннях [20, с. 65].

У четвертому класі учні розширюють свої знання про слово, використовуючи різні лексеми у мовленні та спостерігаючи за їхнім вживанням у художніх текстах. Важлива увага приділяється написанню оповідань з окремих слів та формуванню навичок написання оголошень, листівок та запрошень. Такий підхід допомагає учням розуміти різноманітність мовленнєвих засобів та використовувати їх у своєму мовленні, що сприяє розвитку вмінь та навичок грамотного висловлювання [20, с. 65].

Отже, аналізуючи доробки Н. Попович та О. Купки, можемо стверджувати про те, що розвиток лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку повинен бути систематичним та інтегрованим у різні аспекти навчального процесу. Важливо не лише надавати учням знання про різні лексичні явища, але й створювати умови для їх активного використання в мовленнєвій практиці. Особливо важливими є завдання, що дозволяють учням експериментувати зі словом, знаходити нові смислові відтінки та правильно застосовувати мовні конструкції у своїх висловлюваннях. Таким чином, через творчу діяльність, роботу з художніми текстами та ігрові завдання, учні мають можливість глибше розуміти мову та її багатство [20; 32].

Крім того, формування лексичних умінь повинно бути пов'язане з розвитком критичного мислення та здатності аналізувати мовленнєві ситуації. Учнім необхідно вчитися не лише запам'ятовувати значення слів, а й розуміти контекст їх вживання, аналізувати зміст текстів та формувати свої власні судження. Такий підхід допомагає розвивати не лише мовні навички, але й загальну комунікативну компетенцію учнів, що є основою для подальшого успішного навчання та спілкування в суспільстві.

Психолого-педагогічні дослідження О. Васильєвої, М. Коченгіної, О. Купки, О. Кучерявого, Ж. Марчук, Н. Попович, Л. Сугейко, О. Чупріної відображають як здобутки, так і недоліки у формуванні лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку.

Серед здобутків можна виділити:

- встановлення закономірностей розвитку лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку;
- розробка ефективних методик та прийомів навчання, спрямованих на покращення лексичних умінь учнів;
- виявлення важливості використання ігрових та практичних завдань для успішного формування лексичних умінь.

Проте, серед недоліків можна назвати такі, як-от:

- обмежена кількість досліджень, які зосереджені на педагогічній практиці, зокрема на конкретних методиках роботи з дітьми молодшого шкільного віку для формування лексичних умінь;
- відсутність комплексного підходу до проблеми, що може ускладнити виявлення індивідуальних особливостей розвитку лексичних умінь у дітей.

Отже, хоча дослідження в цій галузі мають свої позитивні сторони, вони також мають недоліки, які потребують подальшого вивчення та удосконалення.

Попри наявні успіхи, подальші дослідження у сфері формування лексичних умінь молодших школярів повинні охоплювати більш індивідуалізований підхід до навчання, враховуючи психолого-педагогічні особливості кожної дитини. Важливо розширювати кількість практичних досліджень, орієнтованих на застосування інноваційних методик та технологій, які б дозволили ефективніше адаптувати навчальний процес до потреб сучасних учнів. Крім того, необхідно зосередити увагу на розвитку інклюзивної освіти, яка враховувала б лексичні труднощі учнів із різними освітніми потребами, забезпечуючи кожній дитині можливість розвивати мовленнєві здібності на належному рівні.

Основні психолого-педагогічні особливості розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку за Марчук Ж. покажемо на рисунку 1.1. [25, с. 24].



Рис. 1.1. Основні психолого-педагогічні особливості розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку

Розглянемо кожну психолого-педагогічну особливість розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку більш детально.

*1. Велике значення гри в розвитку лексичних навичок.* У молодшому шкільному віці діти найкраще вчаться через гру та інтерактивні вправи. Використання різноманітних ігор, словесних лото, кросвордів, рольових ігор допомагає залучити дітей до процесу навчання та розвивати їхні лексичні уміння.

Марчук Ж. стверджувала про те, що гра в розвитку лексичних навичок є не лише ефективним, але й природним методом навчання для дітей молодшого шкільного віку. Вона стимулює інтерес до вивчення мови та сприяє цікавій, емоційній атмосфері у класі або вдома. Використання різноманітних ігор і активних методів навчання не тільки розвиває лексичні уміння дітей, але й сприяє загальному когнітивному розвитку. Гра виграшно впливає на формування позитивного ставлення до мовного процесу, адже діти сприймають навчання як цікавий та захоплюючий процес, а не як обов'язок, сприяє також створенню сприятливого психологічного клімату в класі, де діти відчувають себе вільно та комфортно виражати свої думки та емоції через мовлення [25, с. 24].

Граючи у рольові ігри, діти розвивають свою творчість, уяву та здатність висловлювати свої думки на різні теми. Це важливо для формування комунікативних навичок та здатності використовувати слова в реальних ситуаціях. Участь у словесних лото чи кросвордах сприяє розвитку словникового запасу та збагаченню мовлення, діти вчаться визначати значення слів, встановлювати лексичні зв'язки та використовувати нові слова в правильних контекстах. Враховуючи ігровий аспект, педагоги можуть індивідуалізувати навчальний процес, враховуючи потреби кожної дитини окремо. Це дозволяє вчителю адаптувати завдання та рівень складності відповідно до особливостей учнів.

Загалом, гра в розвитку лексичних навичок є ефективним методом, який не лише сприяє мовному розвитку дітей, але й формує позитивне ставлення до вивчення мови взагалі.

*2. Розвиток лексичних навичок через сприйняття зорової та аудіо-інформації.* У молодшому шкільному віці діти активно сприймають інформацію через зорові та слухові канали, тому використання різноманітних мультимедійних засобів є важливим для розвитку їх лексичних умінь. Ілюстрації, малюнки, відеоматеріали, презентації, а також аудіозаписи зразків мовлення допомагають дітям краще запам'ятовувати нові слова, оскільки вони пов'язують нову лексику з конкретними образами або звуками. Наприклад, вивчення нових слів за допомогою картинок або перегляду коротких відеороликів сприяє ефективнішому запам'ятовуванню та розумінню лексичних одиниць.

Аудіо-інформація, така як казки, аудіо-книги, пісні та вірші, також відіграє ключову роль у розвитку лексичних умінь. Зокрема, діти отримують можливість ознайомитися з новими словами в природних мовленнєвих ситуаціях, крім того, музика й римування стимулюють запам'ятовування, оскільки такі форми подачі інформації вимагають уваги і стимулюють повторення мовленнєвих зразків, що робить процес навчання веселим і ненав'язливим.

Зорові та слухові засоби навчання також допомагають розвивати навички асоціативного мислення, що дозволяє дітям пов'язувати слова з візуальними або

слуховими образами, наприклад, споглядаючи ілюстрації або слухаючи аудіокнигу, діти можуть з легкістю встановлювати зв'язки між новими словами та контекстом їх використання. Ця стратегія особливо корисна для дітей із різними стилями навчання, оскільки допомагає адаптувати процес засвоєння нової лексики до індивідуальних потреб учнів.

Приклади використання зорової та аудіо-інформації задля розвитку лексичних навичок учнів зазначимо в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

### Використання зорової та аудіо-інформації

№	Приклад використання зорової та аудіо-інформації	Характеристика прикладу
1.	Ілюстрації та малюнки	Використання яскравих ілюстрацій та малюнків сприяє конкретизації значень слів. Діти легше усвоюють нові терміни, якщо вони пов'язані із візуальними образами, що не лише полегшує засвоєння лексики, а й активізує творчий підхід до вивчення.
2.	Мультимедійні засоби	Використання мультимедійних засобів, таких як відео та аудіо матеріали, робить процес навчання більш насиченим та ефективним. Аудіоподання нових слів, розповіді, аудіоказки дозволяють дітям слухати та асоціювати слова з реальними звуками та ситуаціями.
3.	Інтерактивні завдання	Створення інтерактивних завдань, де діти можуть бачити, слухати та самі використовувати нові слова, додає додатковий рівень залучення (створення слайд-презентацій, відеоуроків чи аудіозаписів, які демонструють вживання слів у різних контекстах).
4.	Літературні ресурси	Використання літературних творів, аудіокниг та інших літературних ресурсів дозволяє дітям насолоджуватися мовними витоками та вивчати нові слова в багатшаровому контексті, що розвиває не лише лексичні навички, але і розуміння тексту в цілому.
5.	Віртуальні екскурсії	Застосування віртуальних екскурсій або відвідування віртуальних музеїв, де діти можуть бачити та слухати нові терміни в реальних ситуаціях, розширює їхнє мовне оточення та розуміння світу.

3. *Розвиток лексичних навичок спільно з розвитком мовлення.* Коченгіна М. пише про те, що лексичні навички тісно пов'язані із розвитком мовлення. Діти молодшого шкільного віку починають використовувати більше складних граматичних конструкцій, а це вимагає розширення словникового запасу.

Педагоги повинні враховувати це взаємозв'язане розв'язання при плануванні уроків та завдань. Розглядаючи цей аспект, важливо враховувати наступні моменти, які виділяє Коченгіна М., позначені на рисунку 1.2. [17, с. 3].



Рис. 1.2. Аспекти розвитку мовлення

#### 1. Розширення граматичних конструкцій:

Діти молодшого шкільного віку починають активно засвоювати складніші граматичні структури, що є важливою частиною розвитку їхніх мовленнєвих навичок і стосується не лише використання простих речень, але й побудови складнопідрядних речень, що дозволяє їм більш точно висловлювати свої думки. Розширення граматичних конструкцій вимагає від дітей не лише знання окремих слів, але й вміння використовувати їх у правильній граматичній формі в різних мовленнєвих ситуаціях. Наприклад, для формування навички вживання часів діти мають розуміти, як слова змінюються залежно від часу чи модальності, що вимагає постійної практики і уваги до граматики під час розвитку мовлення.

#### 2. Вивчення тематичних груп слів:

Вивчення слів за тематичними групами допомагає систематизувати та структурувати словниковий запас дітей. Педагоги можуть організувати навчальний процес так, щоб діти засвоювали нові лексичні одиниці, які мають



певний тематичний зв'язок. Наприклад, вивчаючи тему «Тварини», діти вчать не лише називати різні види тварин, але й описувати їхні характеристики, середовище проживання, дії та особливості. Такий підхід сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню нових слів, оскільки вони асоціюються з певним контекстом, тематичні групи допомагають учням використовувати слова в конкретних ситуаціях, що розвиває їхнє мовлення та мислення.

### 3. Застосування словникових гравців:

Створення образів або персонажів, які активно використовують нові слова, може значно полегшити запам'ятовування лексики дітьми. До прикладу, це можуть бути вигадані персонажі, які використовують слова у різних життєвих ситуаціях. Педагоги можуть створювати такі «словникові гравці» під час уроків, пропонуючи дітям озвучувати або відтворювати дії персонажів, що збагачує мовленнєвий досвід учнів. Використання подібної методики не лише підсилює зацікавленість дітей у вивченні нових слів, але й надає можливість наочно показати, як ці слова можуть бути використані в контексті реальних або вигаданих подій, що допомагає дітям зрозуміти значення нових слів і краще їх запам'ятати [17, с. 3].

### 4. Використання творчих завдань:

Творчі завдання, такі як написання власних оповідань, створення казок чи віршів, є важливим інструментом для розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку. Під час виконання таких завдань діти не лише використовують вже відомі їм слова, але й відкривають для себе нові лексичні одиниці, експериментуючи з мовою. Крім того, творчі завдання сприяють розвитку уяви та креативного мислення, що є важливим аспектом у формуванні мовленнєвих навичок. Діти отримують можливість застосувати нові слова у власних історіях, що підсилює їхнє розуміння контексту та вживання цих слів, тож такі завдання мотивують учнів використовувати мову не лише як засіб комунікації, але і як інструмент для самовираження.

### 5. Індивідуалізація підходу:

Кожна дитина розвивається індивідуально, тому важливо враховувати особливості кожного учня під час навчання, деякі діти можуть швидше засвоювати нові слова за допомогою тематичних груп, тоді як інші більш комфортно почуваються при виконанні творчих завдань. Індивідуалізація навчального процесу дозволяє вчителю пристосовувати методи і завдання до конкретних потреб кожної дитини, що сприяє більш ефективному розвитку лексичних умінь, наприклад, зміну підходу для дітей з більш розвинутими комунікативними навичками або використання додаткових вправ для тих, хто потребує більше часу на засвоєння матеріалу. Такий підхід дозволяє досягти балансу між загальним планом навчання і потребами кожного учня, забезпечуючи індивідуальний темп розвитку.

Отже, врахування взаємозв'язку між розвитком мовлення та лексичними навичками допомагає створити більш інтегрований та ефективний підхід до вивчення мови в молодшому шкільному віці.

*4. Сприяння формуванню асоціацій та використанню слів у контексті* (рис. 1.3.). Чупріна О. наголошує на тому, що для кращого засвоєння слів важливо пропонувати дітям завдання, які дозволяють використовувати нові слова у конкретних ситуаціях. Наприклад, це може бути включення слів у розповіді, складання речень, обговорення текстів та ситуацій, де можна використати нові слова [50, с. 170].

Наприклад, під час вивчення нових слів, вчитель може запропонувати дітям малювати або підбирати картинки, які асоціюються з певними лексичними одиницями, тому що це не тільки стимулює уяву, але й активізує механізм зорової пам'яті, що особливо важливо для молодших школярів. Діти вчаться поєднувати нові слова з реальними предметами або ситуаціями, що допомагає їм розширювати словниковий запас та використовувати лексичні одиниці в правильних мовленнєвих контекстах [50, с. 170].

Ще одним корисним методом є складання розповідей або діалогів з використанням нових слів, що дозволяє дітям глибше зануритися в контекст і закріпити лексичні знання на практиці. Коли діти використовують нові слова в

розмовах або сюжетах, вони не просто механічно запам'ятовують їх, а розуміють їх значення і застосування у реальних ситуаціях. Таким чином, відбувається активне залучення дітей у процес навчання, що підсилює їхню мотивацію до вивчення нових слів та розвиток мовленнєвих умінь.

Методи формуванню асоціацій та використанню слів у контексті за Чупріною О. позначимо на рисунку 1.3. [50, с. 170].



Рис. 1.3. Сприяння формуванню асоціацій та використанню слів у контексті

Формування асоціацій та використанню слів у контексті за О. Чупріною може бути впроваджене наступними методами:

1) включення слів у розповіді: педагоги можуть надавати завдання, де діти повинні включати нові слова у свої розповіді чи історії, що не лише допомагає закріплювати лексичний матеріал, але й розвиває навички висловлювання думок та використання слів у логічному порядку;

2) складання речень: діти можуть отримувати завдання на складання речень, використовуючи нові слова, що допомагає їм розуміти граматичні конструкції та виробляти навички використання слів у правильному контексті. [50, с. 170];

3) створення ситуацій для використання слів: педагоги можуть створювати ситуації або рольові ігри, де діти повинні використовувати нові слова для взаємодії (до прикладу, це може бути імітація реальних ситуацій, які допомагають закріплювати лексичні навички в практичних умовах);

4) розвиток комунікативних навичок: використання слів у конкретних ситуаціях сприяє розвитку комунікативних навичок, діти вчаться ефективно виражати свої думки та ідеї, використовуючи різні мовні засоби.

Отже, цей підхід допомагає дітям не тільки запам'ятовувати окремі слова, але і використовувати їх у різних контекстах, роблячи навчання мови більш практичним та цікавим для них.

5. *Враховання індивідуальних особливостей.* Враховання індивідуальних особливостей є важливим аспектом успішного розвитку лексичних навичок у дітей молодшого шкільного віку. Кожна дитина має свій унікальний темп засвоєння матеріалу, різний рівень мотивації та інтересів, тому педагог повинен підходити до навчання з урахуванням цих відмінностей, одні діти краще засвоюють нові слова через зорові образи, інші – через слухові чи тактильні вправи, а треті можуть потребувати більше часу для повторення і закріплення лексичного матеріалу [19, с. 56].

Для забезпечення індивідуалізації навчального процесу важливо застосовувати різноманітні методи і форми роботи. Наприклад, це можуть бути диференційовані завдання, які відповідають рівню розвитку кожного учня, гнучка система оцінювання, яка мотивує дітей до вдосконалення, та особистісно орієнтовані методи викладання. Важливо також створити можливості для самостійної роботи учнів з лексичними завданнями, враховуючи їхні інтереси та уподобання.

Наприклад, учням із високою лексичною компетенцією можна запропонувати складніші завдання, такі як складання власних речень або текстів з новими словами, тоді як інші діти можуть зосередитися на більш простих вправах, що допоможуть їм краще засвоїти матеріал. Індивідуальний підхід також передбачає врахування когнітивних і психологічних особливостей дитини

– таких як рівень уваги, пам'яті, емоційної сфери, що впливає на процес навчання [19, с. 56].

*б. Сприяння читацькій активності.* Розвиток лексичних навичок тісно пов'язаний із читацькою активністю, педагоги повинні створювати сприятливе середовище для читання, обираючи літературні твори, які відповідають рівню розвитку учнів, та стимулювати інтерес до книг [6, с. 38].

Сприяння читацькій активності є одним із ключових чинників у розвитку лексичних навичок молодших школярів. Читання не лише збагачує словниковий запас, але й сприяє розумінню нових слів у контексті, допомагає розвивати мовленнєву культуру та навички письма, тож педагоги мають активно залучати учнів до процесу читання, створюючи умови, які заохочують до самостійного читання та обговорення прочитаного.

Одним з важливих аспектів є вибір літератури, яка відповідає інтересам та рівню розвитку учнів. Дитяча література повинна бути зрозумілою, цікавою і доступною для дітей цього віку. Наприклад, книги з яскравими ілюстраціями, простими сюжетами, але водночас з новими і цікавими словами, допомагають дітям поступово засвоювати новий лексичний матеріал. Варто також звертати увагу на жанрову різноманітність, щоб діти могли знайомитися з різними стилями мовлення та тематиками [6, с. 38].

Крім того, важливо створювати атмосферу, де читання сприймається не як обов'язок, а як приємна та захоплююча діяльність. Цього можна досягти шляхом організації читацьких клубів, обговорення книжок у колі однолітків, проведення тематичних літературних заходів чи конкурсів. Наприклад, можна запропонувати дітям поділитися своїми враженнями від книги, створити ілюстрації до улюблених епізодів або навіть інсценувати уривки з текстів. Така інтерактивна форма роботи не тільки сприяє розвитку лексичних умінь, але й стимулює інтерес до читання [6, с. 38].

Таким чином, заохочення до читацької активності допомагає дітям не лише засвоювати нові слова, але й розвивати критичне мислення, вміння

аналізувати тексти, формує любов до читання, що є важливим елементом мовленнєвого розвитку.

Васильєва О. вказує, що сприяння читацькій активності є важливим елементом розвитку лексичних навичок у дітей молодшого шкільного віку. Читання сприяє розширенню словникового запасу, формуванню асоціацій, а також розвитку розуміння мовленого та писемного мовлення. Щоб ефективно підтримувати цей процес, вчителі початкових класів можуть використовувати такі стратегії за О. Васильєвою (рис. 1.4.):



Рис. 1.4. Сприяння формуванню асоціацій та використанню слів у контексті

7. *Створення мовного оточення в класі та вдома.* Педагоги та батьки повинні активно створювати мовне оточення, де діти оточені різноманітними словами, спілкуючись між собою та використовуючи мовні засоби в різних ситуаціях [42, с. 57].

Створення мовного оточення в класі та вдома є одним з найважливіших чинників для успішного розвитку лексичних навичок молодших школярів. Педагоги та батьки повинні організувати середовище, в якому дитина постійно взаємодіє з мовою у всіх її формах – як у вербальному спілкуванні, так і в письмовій чи аудіовізуальній формі, тож чим більше можливостей дитина має для активного використання мови, тим краще розвиваються її лексичні уміння.

У класі педагогам важливо створювати умови для постійного мовного спілкування через різноманітні завдання, такі як групові дискусії, рольові ігри,

читання вголос та творче письмо, а використання стендів зі словами дня, тематичних плакатів або карток з новими словами також може слугувати ефективним інструментом для розвитку мовлення. Важливо, щоб мовне оточення в класі було максимально насиченим, цікавим і динамічним, аби учні могли занурюватися в мовні ситуації та використовувати нові лексичні одиниці в реальних контекстах [42, с. 57].

Також велике значення має підтримка мовного оточення вдома, адже батьки повинні стимулювати дітей до активного використання мови, обговорюючи з ними прочитані книги, переглянуті фільми чи навіть щоденні події. Домашнє середовище, наповнене різноманітними мовними практиками, такими як розповідання історій, спільне вирішення мовних головоломок, або прості бесіди про щоденні події, допомагає дітям розширювати свій словниковий запас і краще засвоювати нові слова. Важливо, щоб діти бачили позитивний приклад активного використання мови вдома [42, с. 57].

Таким чином, створення насиченого мовного оточення як у класі, так і вдома сприяє природному та активному розвитку лексичних навичок молодших школярів. Спільна взаємодія педагогів та батьків у цьому процесі дозволяє формувати в учнів інтерес до мови, а також забезпечувати постійний мовний контакт, необхідний для якісного засвоєння лексичного матеріалу.

Здійснивши теоретичний аналіз праць науковців з питання психолого-педагогічних особливостей розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку, можемо зробити наступні висновки. Н. Попович вказує, що мета кожного вчителя початкових класів – розвинути мовлення дітей, зробити його змістовним, правильним, чітким, виразним, багатим, логічним, доречним і доцільним. О. Купка розглядає роботу над семантикою слова як важливу складову процесу формування мовленнєвих навичок учнів початкових класів. Ж. Марчук вважає, що гра в розвитку лексичних навичок є не лише ефективним, але й природним методом навчання для дітей молодшого шкільного віку. М. Коченгіна стверджує, що лексичні навички тісно пов'язані із розвитком мовлення, що вимагає розширення словникового запасу. О. Чупріна підкреслює,

що для кращого засвоєння слів важливо пропонувати дітям завдання, які дозволяють використовувати нові слова у конкретних ситуаціях, а О. Васильєва вказує, що сприяння читацькій активності є важливим елементом розвитку лексичних навичок у дітей молодшого шкільного віку.

Отже, аналізуючи праці дослідників, можна сказати, що загальною метою є створення сприятливого середовища для розвитку лексичних умінь, де діти можуть ефективно вивчати та використовувати нові слова в їх повсякденному мовленні та письмі.

Крім того, серед психолого-педагогічних особливостей розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку ми виокремили такі як-от: велике значення гри в розвитку лексичних навичок; розвиток через сприйняття зорової та аудіо-інформації; розвиток лексичних навичок спільно з розвитком мовлення; сприяння формуванню асоціацій та використанню слів у контексті; врахування індивідуальних особливостей; сприяння читацькій активності; створення мовного оточення в класі та вдома.

Отже, психолого-педагогічні дослідження показують, що розвиток лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку є складним та багатогранним процесом. Вони вимагають комплексного підходу, включаючи роботу над розумінням семантики слів, використанням різноманітних методик та прийомів навчання, спрямованих на покращення лексичних навичок. Однак, щоб зробити цей процес більш ефективним, потрібно подальше дослідження та вдосконалення методик роботи з дітьми цього віку.

## **1.2. Фразеологізми як засіб мовної образності, їх ознаки та стилістичні можливості**

Фразеологізми відіграють важливу роль у загальному лексичному складі більшості мов. Їх вивченням і дослідженням займається лексикологія, а стилістика цікавиться ними як «будівельним матеріалом» для створення образних засобів із певним стилістичним ефектом. Фразеологічні вирази в тексті



надають йому стильового відтінку, використовуючи свою конотативну потужність.

Фразеологізми як мовні одиниці представляють собою стійкі словосполучення, які не можна розуміти в буквальному сенсі, оскільки їх значення є більш багатограним і часто переносним. Вони не лише збагачують мову, але й надають їй виразності, емоційності та образності, завдяки своїй структурній цілісності та емоційно-образному навантаженню фразеологізми стали важливими елементами в усіх стилях мовлення: художньому, науковому, публіцистичному та розмовному, що свідчить про їхню універсальність і здатність адаптуватися до різних комунікативних потреб.

Окрім того, фразеологізми виконують не лише семантичну, але й естетичну функцію, вони здатні передавати складні концепції та емоції у стислій формі, що робить їх надзвичайно цінними в літературі та повсякденному спілкуванні. Застосування фразеологізмів у текстах допомагає автору створити певний настрій, викликати у читача або слухача необхідні асоціації, а також підкреслити ключові ідеї або образи, а їхня здатність підсилювати виразність і образність мовлення робить фразеологізми потужним засобом стилістичної виразності.

Таким чином, вивчення фразеологізмів є важливим аспектом лексикології та стилістики, оскільки вони не лише збагачують мовний ресурс, але й надають глибини та багатогранності комунікації. Розуміння їх природи, ознак та стилістичних можливостей є необхідним для ефективного використання фразеологізмів у різних комунікативних контекстах, що, у свою чергу, сприяє підвищенню мовленнєвої майстерності як учнів, так і професіоналів у сфері мовлення.

Фразеологічна одиниця – це стійке та відтворюване, роздільно оформлене сполучення слів, яке має цілісне значення, повністю або частково переосмислене від значень окремих компонентів. До складу фразеології мови входять номінативні стійкі словосполучення, ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті слова та вирази, літературні цитати, фразові штампи. Цитуючи М. Брандеса, науковиця

дає й наступне визначення: «фразеологізми, як одиниці вторинного утворення, створюються для уточнення та образно-емоційної оцінки предметів і явищ, які вже мають назву в мові». Фразеологічні одиниці можуть мати різний ступінь виразності, включаючи нейтральні вирази, які наближаються до термінів або номенклатурних найменувань [47, с. 265].

На думку О. Присяжнюк, фразеологічна одиниця або фразеологізм – це стійке поєднання двох або більше слів, яке вживається як готова словесна формула та має цілісне значення. У мові фразеологізми використовуються нарівні з окремими словами і є частиною її лексики. Фразеологізми з однієї мови на іншу зазвичай не перекладаються дослівно. Фразеологізм складається не менше ніж з двох компонентів, які можуть включати як повнозначні слова, так і службові слова [33, с. 89].

Дослідник Л. Ткач розглядає фразеологізми як слова або вирази, що мають цілісне значення, стійкі за формою і звичайно відтворюються в мовленні. Вони складаються з двох або більше компонентів, які взаємодіють за певними моделями. Фразеологізми часто мають експресивний характер і є важливим елементом культурної спадщини народу, відображаючи його цінності та погляди. В переносному значенні вони можуть виражати позитивну або негативну оцінку [46, с. 657].

До ознак фразеологізмів відносимо такі, як-от зазначені на рисунку 1.5.

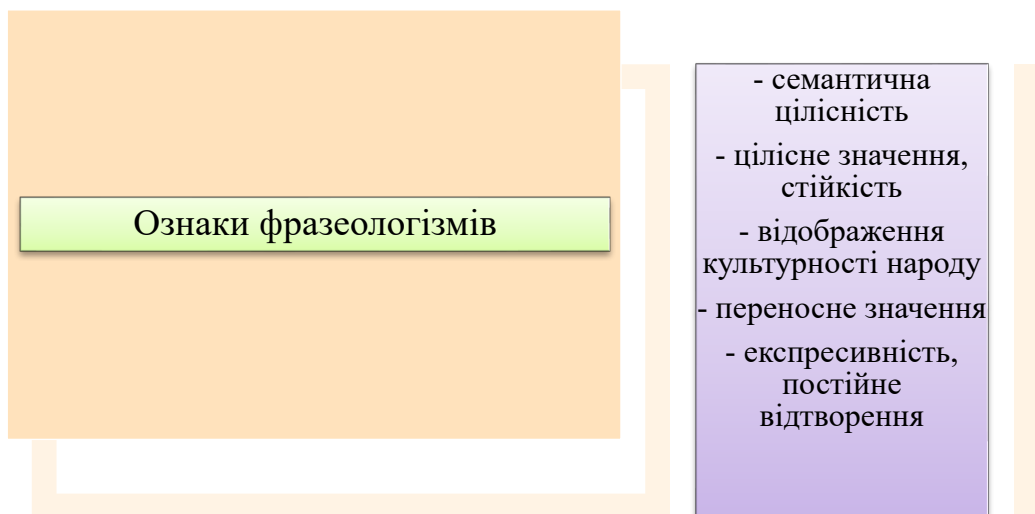


Рис. 1.5. Ознаки фразеологізмів

Розглянемо кожну з ознак фразеологізмів більш детально.

На відміну від слів, фразеологізми складаються із самостійних одиниць мови – слів, які найчастіше функціонують окремо та мають відповідні форми. Вони також відрізняються більшою точністю значення, яке частіше, ніж у словах, супроводжується образною характеристикою. Наприклад: «Пройти вогонь і воду», «Чужими руками жар загрібати». **Семантична цілісність** фразеологізму полягає в тому, що значення фразеологічної одиниці не може бути витлумачене або інтерпретоване на основі безпосереднього врахування значень складників – відповідних слів, які належать до лексичної системи [9, с. 88].

Фразеологізми своїм лексичним значенням можуть бути рівнозначні окремим словам або словосполученням. Наприклад, «бути на сьомому небі» означає почуватися щасливим, «брати за душу» – розчулювати, «робити з мухи вола» – перебільшувати, «мокрим рядом накрити» – лаяти, «права рука» – найближчий помічник, «мороз іде поза спиною страшно, як сніг на голову» – зненацька. Ці фразеологізми характеризуються образністю і нерозкладністю лексичного значення, співвіднесеністю його з певним цілісним сигніфікатом [33, с. 88].

Фразеологізм формує **цілісне значення** через переосмислення вільного словосполучення, в результаті чого слова-компоненти втрачають свою предметну спрямованість. Ці компоненти, утворюючи фразеологічний вираз, стають частинами нового семантичного цілого, яке не є просто сумою значень окремих слів, але являє собою «хімічне з'єднання» лексичних частин, що утворює щось більше, ніж проста сума їхніх значень [9, с. 88].

**Експресивність** є ключовою властивістю фразеологічних одиниць, яка активізує мислення та викликає напругу почуттів у людини. Через фразеологію відбиваються ті аспекти життя, які відображаються через відтінки почуттів, сприйняття та їх оцінок. Експресивність базується на образності, яка проявляється у відношенні вільного і фразеологічного сполучень, фразеологічні одиниці вражають своєю точністю, стислістю думки та виразною оцінною функцією. Ця особливість виявляється у застосуванні метафор, гіпербол, літот,

гумористичних каламбурів, а також у використанні формальних елементів, таких як поетичний синтаксис, евфонізми, ритмічні сполуки та зіставлення-паралелізми [9, с. 88].

Однією з ознак фразеологізмів є *постійне відтворення* одного й того ж компонентного складу і це означає, що слово, що входить до фразеологізму, не може вільно поєднуватися з усіма словами певної семантичної групи, а лише з обмеженим набором. Фразеологізми не створюються в мовленні на місці, як вільні словосполучення, а відтворюються з постійним складом компонентів, зазвичай у певній послідовності, що свідчить про їхню стійкість граматичної форми. За ознаками цілісності і відтворюваності фразеологізми подібні до слів, але не збігаються з ними, оскільки є складнішими за значеннєвою структурою [51, с. 61].

Фразеологізми відрізняються також *стійкістю* за рахунок усталеності порядку слів, їх складу та непроникності структури.

Фразеологізми часто мають *переносне значення* через їх переносне вживання і це одна з важливих характеристик фразеологічних одиниць, яка полягає в тому, що всі вони є специфічними вторинними номінаціями, що формуються в результаті переосмислення первинних значень компонентів, які входять до їх складу, тож цперосмислення робить фразеологізми контекстуально зумовленими у вживанні, ускладнює їх переклад на іншу мову або робить його неможливим [9, с. 88].

*Емоційність та образність* є важливими властивостями фразеологізмів. Фразеологізми часто мають виразне емоційне забарвлення або містять у собі образи, що робить їх більш запам'ятовуваними та виразними в порівнянні з простими словами. Вони можуть передавати емоційний стан говорника або надавати тексту додаткового колориту, образність фразеологізмів полягає у їх здатності «малювати живі картини», створювати метафори або порівняння, що робить мовлення більш яскравим та ефектним.

Фразеологізм і слово відрізняються не лише за своєю будовою, а й за можливістю вираження змісту та створення додаткового стилістичного ефекту.

Слово – це найменша мовна одиниця, що має певне значення, а фразеологізм – це стійке сполучення слів, яке має своє специфічне значення, відмінне від суми значень окремих складових слів. У виразі змісту слово може бути більш прямим і конкретним, в той час як фразеологізм може нести у собі загальне або фігуральне значення, яке може бути важче сприйняти за текстовим контекстом.

Щодо створення додаткового стилістичного ефекту, фразеологізми часто мають виразний та образний характер, що дозволяє їм додатково виокремлювати чи підкреслювати певний момент у тексті, надавати йому колориту або емоційного забарвлення. Слова, у свою чергу, можуть бути менш виразними стилістично, хоча і вони можуть виконувати певні функції в тексті, такі як точне вираження думки або передавання певного настрою.

Фразеологізми *відображають знакові поняття культури народу*, його традиції, звичаї, обряди, вірування, забобони, міфи. Вони описують закономірності знакової інтерпретації у фразеосистемі культурних кодів українського етносу, виявляють ціннісні орієнтації етносу, встановлюють механізми збереження і передачі знань фразеосистемою української мови. Також вони відображають характеристику постійно відтворюваних зв'язків фразеологічних одиниць зі структурою етносвідомості. Фразеологізми є важливими смислотворчими механізмами, які відображають не лише мислення, а й відчуття, почуття, образи, інтуїцію українського народу.

Розглянувши особливості фразеологічних одиниць та їх функції у створенні стилістичного ефекту, можна виокремити деякі закономірності. Експресивно-емоційні фразеологічні одиниці, до яких належать ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті слова та вирази, використовуються переважно у розмовному та побутовому мовленні, а також у мові художньої та публіцистичної літератури. Фразеологізми з грубим відтінком забарвлення вживаються у повсякденному мовленні, оскільки вони мають найвищий ступінь емоційності, оціночне значення та яскраво виражену експресивність. Урочисто-піднесені фразеологізми є типовими для наукового, публіцистичного стилю та

канцелярського стилю. Нейтральні фразеологізми можуть використовуватися у всіх функціональних стилях.

Підсумовуючи вище сказане, фразеологізми можуть належати до стилістично забарвленої лексики, будь то розмовна або книжна. Вони можуть мати синоніми, омоніми та антоніми, або ж варіанти – змінні компоненти. Фразеологізми розширюють можливості мови, надаючи їй етнокультурне забарвлення. В усталених виразах української мови також відображено вікові відмінності у ставленні українського народу до морально-етичних явищ суспільного життя. Це відображення дозволяє нам краще розуміти українську ментальність, світосприймання, стосунки між людьми, соціальну характеристику людини, а також ставлення до цінностей. Фразеологізми несуть не лише предметну інформацію, а й морально-етичну та естетичну. Вони активізують уяву та викликають емоційні реакції у мовців, сприяють формуванню наскрізного вміння висловлювати власну думку.

### **1.3. Особливості сприйняття молодшими школярами семантики і функцій фразеологізмів, їх роль у формуванні наскрізного вміння висловлювати власну думку**

У процесі вивчення мови важливу роль відіграють фразеологізми, які є стійкими виразами зі специфічним значенням. Для молодших школярів особливо цікаво розглядати семантику та функції фразеологізмів, оскільки це допомагає їм краще розуміти та вживати мовленні звороти, що мають загальноживане значення. Розуміння семантики фразеологізмів та їх функцій сприяє формуванню наскрізного вміння висловлювати власну думку, використовуючи багатий арсенал мовних засобів.

Семантика та функції фразеологізмів мають особливе значення у формуванні мовленнєвих навичок у молодших школярів. Перше, що варто врахувати, це те, що фразеологізми – це не просто слова або словосполучення, а цілісні одиниці мови, які мають власне, відмінне від суми їх складників,

значення. Для дітей важливо розуміти, що фразеологізми можуть мати переносне значення, тобто вони можуть висловлювати не тільки буквальні, але й образні концепції [38, с. 17].

Для молодших школярів розуміння переносного значення фразеологізмів є ключовим у формуванні мовленнєвих навичок. Вони навчаються розрізняти між буквальним і образним значенням вислову, що розширює їх розуміння мови як такої. Наприклад, коли дитина чує вислів «ламати голову», вона повинна зрозуміти, що це не означає буквально ламати голову. Цей аспект розвиває їхнє мовне мислення, вчить виражати інтенсивні та емоційно забарвлені думки.

Крім того, розуміння переносного значення фразеологізмів допомагає молодшим школярам у формуванні креативного мислення та уяви. Вони вчаться бачити нестандартні зв'язки між словами та концепціями, що є важливим для розвитку їхньої творчої культури. Таке розуміння допомагає дітям висловлювати свої думки більш ефективно та кольорово, роблячи їх мовлення цікавішим та багатшим.

Далі, функції фразеологізмів у мовленні важливі через їх експресивність та емоційне забарвлення. Вони допомагають уникнути монотонності мовлення та зробити його більш живим та ефективним у вираженні почуттів та емоцій. Крім того, фразеологізми допомагають у формуванні лексичного запасу учнів, розширюючи їх словниковий запас та навчаючи їх вживати мовні засоби відповідно до ситуації.

Фразеологізми, завдяки своїй експресивності та емоційному забарвленню, дійсно допомагають уникнути монотонності мовлення, роблячи його більш насиченим та виразним. Вони дозволяють висловлювати почуття та емоції у більш образний спосіб, ніж звичайні слова, що робить мовлення живим та емоційно насиченим. Наприклад, вислів «радіти як дитина» не лише описує радість, але й передає образливу інтенсивність радості, яку відчуває дитина [39, с. 149].

Крім того, фразеологізми допомагають учням розширити свій лексичний запас. Знання та використання фразеологізмів дозволяє уникати повторюваності

у висловлюваннях та надає можливість виразно висловлювати свої думки. Вчення фразеологізмів допомагає учням збагатити свою мову, роблячи їх мовлення більш різноманітним та виразним.

Що стосується ролі фразеологізмів у формуванні наскрізного вміння висловлювати власну думку, то вони допомагають учням розуміти, як можна висловити свої думки та почуття за допомогою різних мовних конструкцій. Вивчення фразеологізмів навчає дітей висловлювати свої думки більш точно та образно, розвиває їхні мовні навички та розуміння мовних засобів як засобу вираження власної особистості [15, с. 257].

На рисунку 1.6. виділяємо основні особливості сприйняття молодшими школярами семантики і функції фразеологізмів.

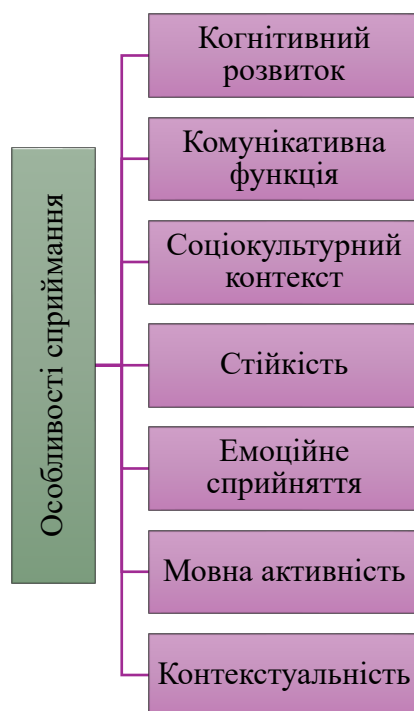


Рис. 1.6. Особливості сприйняття молодшими школярами семантики і функції фразеологізмів

Фразеологізми допомагають учням розширити свій арсенал мовних засобів для виразного висловлювання власних думок та почуттів. Вони навчають дітей розуміти, як можна за допомогою мови передати свої думки більш точно та ефективно. Навчання фразеологізмів сприяє формуванню учнями вміння



обирати мовні засоби залежно від ситуації та контексту, що є важливим аспектом мовної компетенції.

Крім того, вивчення фразеологізмів розвиває у дітей чуття мови та їхнє мовленнєве мислення. Вони вчаться розуміти, як певні мовні конструкції впливають на сприйняття тексту та виразність висловлення. Вміння використовувати фразеологізми також сприяє розвитку креативності та уяви, оскільки вони вимагають нестандартного підходу до виразності та образності висловлення.

Зокрема, нами запропонована таблиця 1.2., яка ілюструє основні семантичні функції фразеологізмів та їх роль у формуванні мовленнєвих навичок молодших школярів.

Таблиця 1.2.

**Основні семантичні функції фразеологізмів та їх роль у формуванні мовленнєвих навичок молодших школярів**

№ п/п	Функції фразеологізмів	Характеристика	Приклад
1.	Експресивність	Фразеологізми роблять мовлення більш живим та емоційним, допомагаючи передати почуття та настрої.	«Скакати від радості» – замість просто «радіти».
2.	Переносне значення	Діти вчаться розуміти, що фразеологізми можуть мати образні значення, які відрізняються від буквальних.	«Ламати голову» – значить думати про складну проблему.
3.	Розширення лексичного запасу	Знання фразеологізмів допомагає учням уникати повторень у мовленні та збагачувати свої висловлювання.	«Говорити без угаву» – означає говорити дуже багато і без зупинки.
4.	Розвиток креативного мислення	Використання фразеологізмів стимулює дітей шукати нестандартні зв'язки між словами і поняттями.	«Поставити крапку над «і» – значить завершити справу.
5.	Покращення мовленнєвого мислення	Фразеологізми формують у дітей усвідомлення про структуру та функції мови.	«Як кіт з собакою» – означає ворожнечу між людьми.

Першою функцією є *експресивність*. Фразеологізми роблять висловлювання більш живими та емоційними, дозволяючи дітям передавати свої почуття та настрої у більш насиченій формі. Наприклад, використання виразу

«скакати від радості» замість простого слова «радіти» надає висловлюванню яскравості і емоційної глибини, тож ця експресивність допомагає уникати монотонності в мовленні, роблячи його більш виразним.

Другою важливою функцією є *переносне значення фразеологізмів*, що означає, що дітям важливо розуміти, що фразеологізми не завжди мають буквальне значення, а можуть передавати образні концепції. Наприклад, вираз «ламати голову» вказує на роздуми про складну проблему, а не на фізичну дію, що сприяє розвитку критичного мислення у дітей, адже вони вчаться інтерпретувати висловлювання.

*Розширення лексичного запасу* є ще однією важливою функцією фразеологізмів. Знання та використання фразеологізмів допомагає учням уникати повторень у висловлюваннях і збагачувати свої комунікативні можливості. Наприклад, замість звичайного висловлювання, що хтось «говорить багато», дитина може використати фразеологізм «говорити без угаву», що робить її мовлення більш різноманітним і цікавим.

Також фразеологізми сприяють розвитку креативного мислення. Використання фразеологізмів стимулює дітей шукати нестандартні зв'язки між словами та поняттями, що дозволяє їм бути більш творчими у висловлюванні своїх думок і розширює їхній мовленнєвий горизонт.

Нарешті, фразеологізми впливають на *покращення мовленнєвого мислення*. Діти вчаться усвідомлювати, як структура і зміст мовних конструкцій впливають на сприйняття тексту та виразність висловлення, здатність використовувати фразеологізми допомагає розвивати мовленнєве мислення, оскільки це вимагає від дітей нестандартного підходу до виразності та образності.

Узагальнюючи, таблиця 1.2. демонструє, що фразеологізми не лише збагачують мовлення молодших школярів, але й сприяють розвитку їхнього мислення, творчості і вміння висловлювати свої думки, роблячи навчання більш ефективним і цікавим. Вивчення семантики та функцій фразеологізмів є

важливим етапом у формуванні мовленнєвих навичок, що в свою чергу впливає на загальний розвиток особистості дитини.

Отже, вивчення семантики та функцій фразеологізмів у мовленні молодших школярів виявляє їхню важливу роль у формуванні мовленнєвих навичок. Фразеологізми, як цілісні одиниці мови, сприяють розвитку в учнів умінь висловлювати власну думку з експресивністю та емоційністю. Вони допомагають уникнути монотонності мовлення та зробити його більш живим та ефективним у вираженні почуттів та емоцій.

Фразеологізми також відіграють важливу роль у формуванні лексичного запасу учнів, розширюючи їх словниковий запас та навчаючи їх вживати мовні засоби відповідно до ситуації. Вивчення фразеологізмів допомагає учням розуміти, як можна висловити свої думки та почуття за допомогою різних мовних конструкцій, навчає висловлювати свої думки більш точно та образно, розвиває їхні мовні навички та розуміння мовних засобів як засобу вираження власної особистості. Таким чином, вивчення семантики та функцій фразеологізмів є важливим етапом у формуванні мовленнєвої компетенції учнів.

### **Висновки до розділу 1**

Здійснивши теоретичний аналіз проблеми сприйняття молодшими школярами семантики і функції фразеологізмів, їх ролі у формуванні наскрізного вміння висловлювати власну думку можемо зробити наступні висновки. Після теоретичного аналізу праць вчених щодо психолого-педагогічних особливостей розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку можна зробити наступні висновки. Всі дослідники підкреслюють важливість розвитку мовлення дітей в початковій школі, зокрема, Попович Н. наголошує на необхідності зробити мовлення змістовним, правильним і виразним. Купка О. вважає, що робота над семантикою слова є ключовою у формуванні мовленнєвих навичок. Марчук Ж. підкреслює, що гра є ефективним методом розвитку лексичних навичок. Коченгіна М. зауважує, що розвиток мовлення пов'язаний з

розширенням словникового запасу. Чупріна О. рекомендує використовувати завдання, які дозволяють використовувати нові слова у реальних ситуаціях. Васильєва О. вказує на важливість читання у розвитку лексичних навичок. Узагальнюючи, можна сказати, що розвиток лексичних умінь у дітей молодшого шкільного віку є складним процесом, який вимагає комплексного підходу та подальшого дослідження.

Крім того, серед психолого-педагогічних особливостей розвитку лексичних умінь дітей молодшого шкільного віку можна виділити такі фактори: важливе значення гри у формуванні лексичних навичок; розвиток за допомогою сприйняття зорової та аудіо-інформації; спільний розвиток лексичних навичок із мовленням; сприяння формуванню асоціацій та використанню слів у конкретних контекстах; урахування індивідуальних особливостей; сприяння читацькій активності; створення мовного оточення як у класі, так і вдома.

Аналізуючи фразеологізми як засіб мовної образності, їх ознаки та стилістичні можливості, можна визначити кілька важливих моментів. Експресивно-емоційні фразеологізми, до яких належать ідіоми, прислів'я, приказки та інші, активно використовуються в усному мовленні, літературі та публіцистиці. Фразеологізми з грубим відтінком використовуються в повсякденному мовленні, оскільки вони надають високий ступінь емоційності та вираженості. Урочисто-піднесені фразеологізми типові для наукового та офіційного стилів. Нейтральні фразеологізми можуть використовуватися у будь-якому функціональному стилі мовлення.

Узагальнюючи, фразеологізми розширюють можливості мови, надаючи їй етнокультурний колорит. Усталені вирази відображають вікові відмінності у відношенні до морально-етичних явищ, що допомагає краще розуміти українську ментальність та ставлення до цінностей. Фразеологізми несуть не лише предметну інформацію, а й морально-етичну та естетичну, сприяючи розвитку уяви та викликаючи емоційні реакції у мовців.

Розглядаючи роль фразеологізмів у формуванні навичок висловлювати власну думку, можна відзначити, що вони допомагають учням розуміти, як

виражати свої думки та почуття за допомогою різних мовних конструкцій. Вивчення фразеологізмів навчає дітей висловлювати свої думки більш точно та образно, розвиває їхні мовні навички та розуміння мовних засобів як засобу вираження власної особистості. Фразеологізми допомагають учням розширити свій арсенал мовних засобів для виразного висловлювання власних думок та почуттів. Вони навчають дітей розуміти, як можна за допомогою мови передати свої думки більш точно та ефективно. Навчання фразеологізмів сприяє формуванню учнями вміння обирати мовні засоби залежно від ситуації та контексту, що є важливим аспектом мовної компетенції.

Крім того, вивчення фразеологізмів розвиває у дітей чуття мови та мовленнєве мислення. Вони вчаться розуміти, як певні мовні конструкції впливають на сприйняття тексту та виразність висловлення. Отже, вивчення семантики та функцій фразеологізмів у мовленні молодших школярів виявляє їхню важливу роль у формуванні мовленнєвих навичок. Фразеологізми, як цілісні одиниці мови, сприяють розвитку в учнів умінь висловлювати власну думку з експресивністю та емоційністю, допомагають уникнути монотонності мовлення та зробити його більш живим та ефективним у вираженні почуттів та емоцій.

## РОЗДІЛ 2

### ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЖИВАТИ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ВЛАСНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ 4 КЛАСУ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ

#### **2.1. Початковий стан сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні четвертокласників. Аналіз досвіду роботи вчителів початкових класів**

Основним завданням навчання рідної мови в початковій школі є розширення словникового запасу учнів. Ефективне виконання цього завдання відіграє важливу роль у розвитку мислення та мовлення молодших школярів, збагачення лексики дітей є важливою умовою оволодіння мовою та навчання в цілому. Серед найбільш уживаних стилістичних засобів української мови можна виділити фразеологізми, багато з них передають позитивну або негативну характеристику вчинку, предмета чи явища. Вдале використання фразеологізмів у мовленні надає йому жвавості та емоційності.

Справді, залучення учнів до любові до української мови, пробудження інтересу до її багатства та різноманіття, формування високої культури мовлення та вміння висловлювати власну думку стають можливими за умов активного застосування фразеологізмів у процесі навчання. Однак початковий стан сформованості вмінь уживати фразеологізми серед четвертокласників свідчить про те, що не всі учні мають достатній рівень засвоєння цього лексичного матеріалу. Діти часто не розуміють значення фразеологізмів, не можуть застосовувати їх у своєму мовленні або використовують їх неправильно, що може бути наслідком недостатньої уваги до фразеологізмів у навчальному процесі, а також недостатнього розвитку умінь аналізувати та інтерпретувати образні висловлювання.

Аналіз досвіду роботи вчителів початкових класів показує, що ефективними методами для формування вмінь уживати фразеологізми є інтерактивні вправи, ігри, а також робота з текстами, в яких присутні фразеологічні звороти. Використання цих методів сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, а також створює позитивну атмосферу для навчання. Вчителі можуть організовувати колективну роботу, де здобувачі початкової освіти працюють у групах, обговорюють значення фразеологізмів, створюють власні речення або розповіді, використовуючи їх, тож такий підхід допомагає дітям краще запам'ятовувати та усвідомлювати вжиток фразеологізмів у мовленні, що, у свою чергу, підвищує їхню мовленнєву компетенцію.

Згідно з досвідом роботи початкової школи, результати експериментального навчання, під час вибору фразеологізмів для опанування учнями дотримуються таких критеріїв:

1. Доступність фразеологізмів для учнів початкової школи.
2. Значення фразеологізмів для розвитку світогляду дітей 4 класу.
3. Використання фразеологізмів у повсякденному спілкуванні.
4. Відповідність фразеологізмів до сфери їх вживання.
5. Узгодженість лексичних, синтаксичних і фонетичних характеристик фразеологізмів із граматичним матеріалом, що вивчається в початковій школі.

Для визначення ефективності розроблених вправ, спрямованих на формування в учнів вміння уживати фразеологізми у власному мовленні, а також рівня їхніх навичок у цій області (розуміння сутності фразеологізмів, вміння знаходити їх у реченні, коректне використання у мовленні), було проведено констатувальний експеримент. Дослідження проводилось на базі Криворізької гімназії № 31. Було сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи з учнів 4 класів.

Під час експерименту учням 4 класу початкової школи було запропоновано виконати три типи завдань:

1. Пояснити значення фразеологізмів.
2. Визначити стійкі словосполучення в поданих реченнях.
3. Скласти власні речення з використанням запропонованих фразеологізмів.

Зокрема, ми розробили таблицю критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів.

Таблиця 2.1.

**Таблиця критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів**

<b>Критерії</b>	<b>Високий рівень (5 балів)</b>	<b>Середній рівень (3-4 бали)</b>	<b>Низький рівень (1-2 бали)</b>
<b>Розуміння значення фразеологізмів</b>	Повне і точне пояснення значення фразеологізмів	Часткове правильне пояснення з незначними помилками	Неправильне або відсутнє пояснення значення фразеологізмів
<b>Коректність використання в реченнях</b>	Фразеологізм доречно використано у реченні та відповідає контексту	Фразеологізм вжито правильно, але речення містить стилістичні помилки	Фразеологізм вжито неправильно або речення побудовано некоректно
<b>Усвідомлення образності фразеологізмів</b>	Учень розуміє як буквально, так і переносне значення виразу	Часткове розуміння образності, але є труднощі з поясненням переносного значення	Відсутність розуміння переносного значення або спроб пояснити
<b>Активне вживання фразеологізмів</b>	Учень активно і правильно використовує фразеологізми в усному і письмовому мовленні	Використовує фразеологізми нерегулярно або з помилками	Практично не вживає фразеологізми або робить це некоректно
<b>Грамотність формулювання відповідей</b>	Відповіді граматично правильні, логічно побудовані	Є деякі граматичні помилки, але зміст зрозумілий	Багато граматичних помилок, нечітке або незрозуміле формулювання
<b>Швидкість виконання завдань</b>	Виконання завдань швидко, без труднощів	Середня швидкість виконання із затримками	Повільне виконання завдань або потреба в додаткових поясненнях



*Завдання 1. Учням 4 класу було запропоновано пояснити значення фразеологізмів, які зазначені на картках.*

Для цього завдання були обрані сталі вирази без складної диференціації. Використані фразеологізми взято з підручників та посібників з української мови, зокрема:

1. Тримати язик за зубами;
2. Як сніг на голову;
3. Витрішки продавати;
4. Накивати п'ятами.

*Завдання 2. Інший варіант завдання для дослідної роботи допоможе виявити вміння учнів розпізнавати та знаходити фразеологічні звороти у тексті. Для цього учням було запропоновано таке завдання: «Знайдіть у реченнях фразеологізми та підкресліть їх».*

Пропоновані учням 4 класу речення виглядали так:

1. Після того, як Павло наробив чимало помилок, він намагався вийти сухим із води.
2. У класі стало так тихо, що можна було почути, як муха пролетить.
3. Олена не могла більше терпіти непорозуміння і вирішила сказати все як на духу.
4. Коли оголосили результати, Петро радів, наче на крилах летів.
5. Микита довго зволікав з рішенням, але врешті-решт взяв себе в руки і зробив перший крок.

*3. Третє завдання, запропоноване в рамках нашого дослідження, було спрямоване на перевірку вміння учнів використовувати фразеологізми у повсякденному мовленні, дотримуючись їхньої цілісності, а також враховуючи стилістичні та граматичні особливості виразів.*

Для цього здобувачам початкової освіти було запропоновано скласти речення, використовуючи зазначені фразеологізми (всього по 4). Фразеологізми обиралися із завдання попереднього етапу, де вони потребували пояснення.

Перед початком завдання учням пояснили, що вони мають застосувати фразеологізми для створення короткого зв'язного тексту. Ось приклади фразеологізмів, з якими працювали діти:

1. *Тримати язик за зубами.*
2. *Як сніг на голову.*
3. *Витрішки продавати.*
4. *Накивати п'ятами.*

На нашу думку, ці завдання не лише сприяють розвитку лексичних умінь учнів, але й допомагають їм усвідомити значення фразеологізмів у повсякденному мовленні, що є важливим етапом у навчанні рідної мови.

Залучення учнів до активного використання фразеологізмів у мовленні допомагає формувати в них навички виразного спілкування, підвищує їхню мовну грамотність і збагачує словниковий запас, що, в свою чергу, сприяє розвитку критичного мислення та творчого підходу до використання мовних засобів, адже учні вчать не лише механічно застосовувати фразеологізми, а й розуміти їхній контекстуальний зміст і емоційний відтінок.

Крім того, ці завдання сприяють формуванню у дітей здатності до аналізу і синтезу інформації, оскільки вони повинні не лише пояснити значення фразеологізмів, а й знайти їх у текстах і використовувати в своїх власних висловлюваннях, що допомагає дітям створити зв'язок між теоретичними знаннями та практичними навичками, що є особливо важливим у молодшому шкільному віці, коли закладаються основи мовленнєвого розвитку.

Таким чином, використання фразеологізмів у навчальному процесі не лише збагачує мову дітей, але й стимулює їх до глибшого розуміння української мови, формуючи у них позитивне ставлення до навчання і мовленнєвої активності, тож це важливий крок у розвитку комунікативних компетенцій, що є основою успішної взаємодії в суспільстві.

Результати проведеного дослідження з учнями 4-А класу (22 особи, ЕГ) та учнями 4-Б класу (22 особи, КГ) зазначимо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Результати констатувального етапу дослідження рівня  
сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні  
учнів 4-А та 4-Б класів**

Критерії	4-А клас (ЕГ)			4-Б клас (КГ)		
	Рівень / Кількість учнів					
	Високий рівень (5 балів)	Середній рівень (3-4 бали)	Низький рівень (1-2 бали)	Високий рівень (5 балів)	Середній рівень (3-4 бали)	Низький рівень (1-2 бали)
Розуміння значення фразеологізмів	2	5	15	2	4	16
Коректність використання фразеологізмів	3	8	11	2	6	14
Усвідомлення образності фразеологізмів	3	9	10	3	8	11
Активне вживання фразеологізмів	1	6	15	1	7	14
Грамотність формулювання відповідей	2	6	14	3	9	10
Швидкість виконання завдань	2	6	14	3	5	14

Результати констатувального етапу дослідження, проведеного серед учнів 4-А (експериментальна група, ЕГ) та 4-Б (контрольна група, КГ) класів, дозволяють зробити ряд важливих висновків щодо сформованості вмінь використовувати фразеологізми.

1. Розуміння значення фразеологізмів.

У 4-А класі 2 учні продемонстрували високий рівень розуміння значення фразеологізмів, 5 учнів показали середній рівень, тоді як 15 учнів мали низький рівень. У контрольному класі результати були схожими: 2 учні досягли високого рівня, 4 – середнього, а 16 – низького, що свідчить про те, що більшість учнів не повністю усвідомлюють значення фразеологізмів, що потребує додаткових занять з цієї теми.

## 2. Коректність використання фразеологізмів.

В експериментальному класі 3 учні показали високий рівень коректності використання фразеологізмів, 8 – середній, а 11 – низький. У контрольному класі результати трохи кращі: 2 учні досягли високого рівня, 6 – середнього, а 14 – низького, що свідчить про те, що учні мають труднощі з правильним використанням фразеологізмів у контексті, що може свідчити про недостатню практику.

## 3. Усвідомлення образності фразеологізмів.

Серед учнів 4-А класу 3 учні продемонстрували високий рівень усвідомлення образності фразеологізмів, 9 – середній, 10 – низький. У контрольному класі результати були аналогічними: 3 учні досягли високого рівня, 8 – середнього, 11 – низького, що вказує на те, що учні мають певне розуміння образності, але не можуть повністю пояснити переносне значення виразів.

## 4. Активне вживання фразеологізмів.

В експериментальному класі 1 учень активно використовував фразеологізми, 6 – на середньому рівні, а 15 – на низькому. У контрольному класі результати також вказують на низький рівень активного вживання: 1 учень на високому, 7 – на середньому, 14 – на низькому, що підкреслює необхідність активізації використання фразеологізмів у мовленні учнів.

## 5. Грамотність формулювання відповідей.

У 4-А класі 2 учні продемонстрували високу грамотність формулювання відповідей, 6 – середню, а 14 – низьку. У контрольному класі 3 учні досягли високого рівня, 9 – середнього, а 10 – низького, що вказує на те, що учні потребують додаткової роботи над граматичною правильністю своїх відповідей.

## 6. Швидкість виконання завдань.

Серед учнів 4-А класу 2 учні виконали завдання швидко, 6 – з середньою швидкістю, а 14 – повільно. У контрольному класі 3 учні виконали завдання швидко, 5 – з середньою швидкістю, а 14 – повільно, що свідчить про те, що учні

в обох групах відчують труднощі з виконанням завдань у належний час, що може бути пов'язано з недостатнім рівнем підготовленості.

Відсоткові результати констатувального етапу дослідження рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів зазначимо на рис. 2.1. та рис. 2.2.

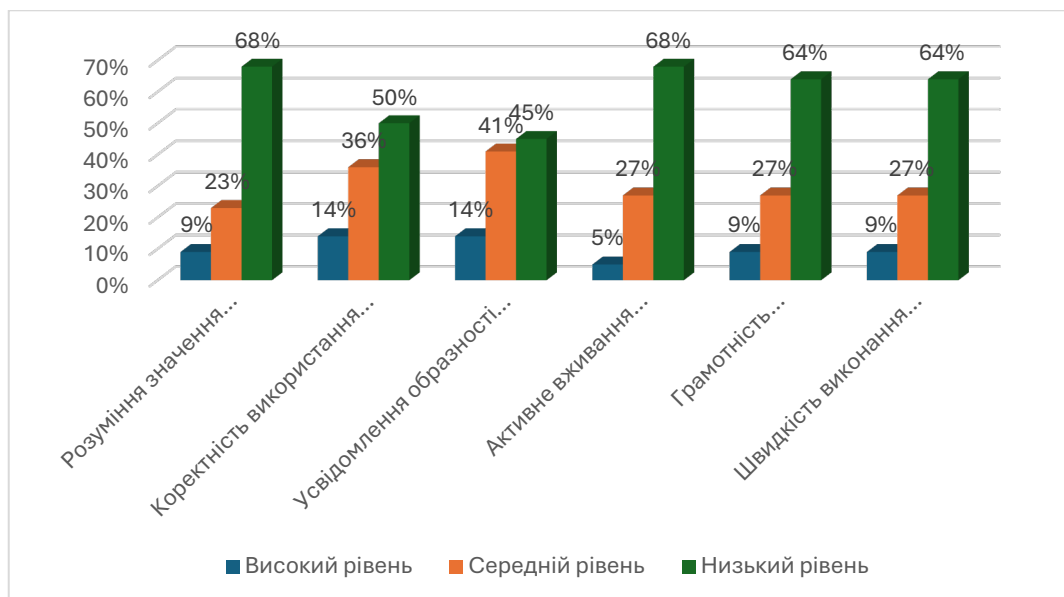


Рис. 2.1. Результати констатувального етапу дослідження рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А класу

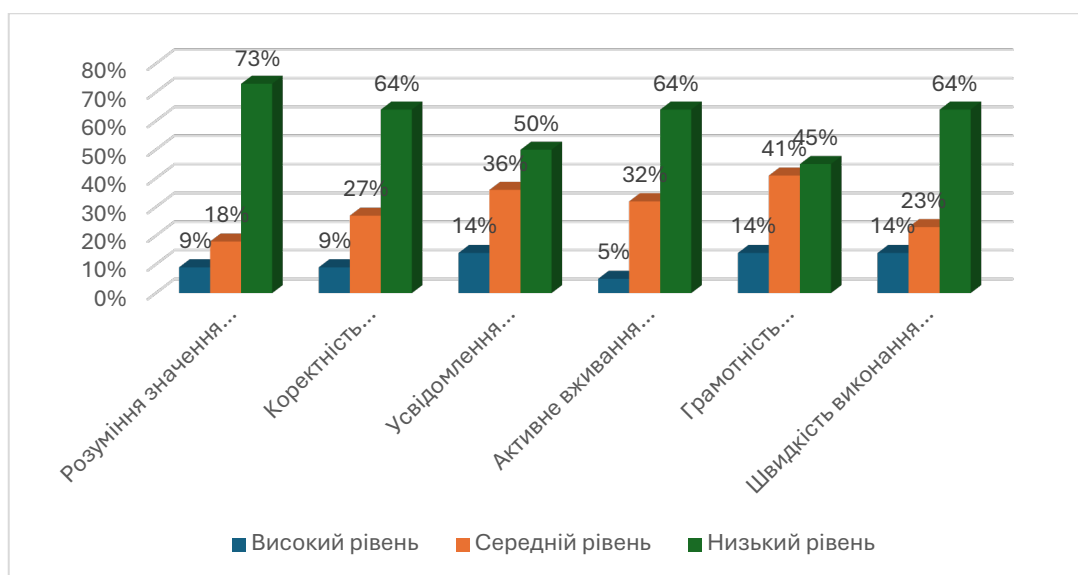


Рис. 2.2. Результати констатувального етапу дослідження рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-Б класу

Отже, аналіз показників свідчить про загальний низький рівень сформованості вмінь учнів використовувати фразеологізми у власному мовленні в обох класах. Найбільші труднощі спостерігаються у розумінні значення фразеологізмів, їх коректному використанні та активному вживанні, що вимагає проведення методики формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку.

Під час написання роботи ми також провели опитування серед вчителів початкових класів Криворізької гімназії № 31 з метою виявлення компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. В опитуванні взяли участь 8 педагогів.

Запитання анкетування були такі:

1. Які методи ви використовуєте для навчання фразеологізмів?
  - пряме пояснення;
  - гра;
  - використання ілюстрацій;
  - інші (вказіть).
2. Як часто ви включаєте фразеологізми в уроки української мови?
  - регулярно (на кожному уроці);
  - часто (1-2 рази на тиждень);
  - рідко (раз на місяць);
  - ніколи.
3. На вашу думку, наскільки важливо формувати в учнів уміння вживати фразеологізми?
  - дуже важливо;
  - важливо;
  - не дуже важливо;
  - зовсім не важливо.
4. Які труднощі ви зустрічаєте під час навчання фразеологізмів?
  - недостатня зацікавленість учнів;

- складність у поясненні;
- відсутність ресурсів;
- інші (вказіть).

5. Чи вважаєте ви, що учні 4 класу здатні засвоювати фразеологізми?

- так, без проблем;
- так, але з труднощами;
- ні, це занадто складно для їхнього віку.

6. Які ресурси (підручники, посібники) ви використовуєте для навчання фразеологізмів?

- вкажіть назви.

7. Чи брали ви участь у професійних тренінгах або курсах щодо навчання фразеологізмів?

- так;
- ні.

Опрацювавши отримані результати, маємо такі дані (див.рис.2.3.).

На основі аналізу опитування педагогів початкових класів стало очевидним, що вчителі виявили різні рівні компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

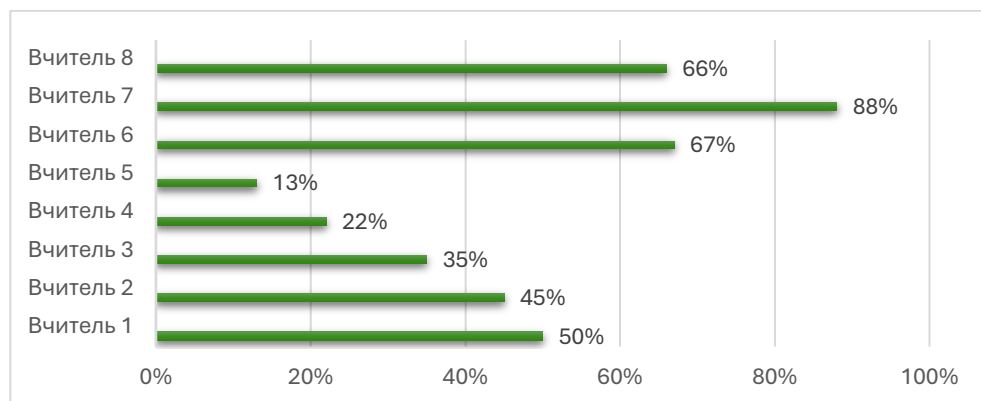


Рис. 2.3. Аналіз опитування педагогів початкових класів  
Криворізької гімназії № 31

1. Вчитель 7 та Вчитель 8 вказали найвищий рівень компетентності, що становить 88% та 66% відповідно.

2. Вчитель 6 також має досить високий рівень компетентності, але не

досягає рівнів Вчителів 7 та 8 (67%).

3. Вчителі 1 та 2 мають середні показники (50% та 45% відповідно), що свідчить про те, що вони мають певну компетентність у цьому питанні.

4. Вчитель 3 має найнижчий рівень компетентності серед опитаних (35%), а вчитель 4 та 5 ще нижчі (22% та 13% відповідно).

Цей аналіз свідчить про необхідність проведення навчання та підвищення кваліфікації вчителів, які показали недостатній рівень компетентності у питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. Для досягнення більшої єдності у роботі та покращення якості навчання учнів, вчителі повинні бути добре підготовлені та володіти методиками формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

## **2.2. Методика формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засіб реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку**

На формувальному етапі експериментального дослідження було здійснено добір і впровадження вправ із використанням фразеологізмів, які сприяють формуванню вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

Аналіз науково-методичної літератури та досвід роботи вчителів початкової освіти вказав на необхідність активізації освітнього процесу через інтеграцію фразеологізмів. У результаті були розроблені різноманітні вправи, які стимулюють інтерес учнів до вивчення мови та покращують їх мовленнєві навички.

Запропонований комплекс вправ містить:

- 1) вправи на пошук фразеологізмів у текстах і реченнях, що допомагає учням відрізнити сталі вирази від вільних конструкцій;
- 2) вправи на характеристику лексичного значення фразеологізмів, що дозволяє учням глибше розуміти їх вживання та зміст;



3) вправи на підбір синонімів або антонімів до наведених фразеологізмів, що розвиває словниковий запас і розуміння нюансів мови;

4) вправи на використання фразеологічних або тлумачних словників, що навчає учнів самостійно знаходити необхідну інформацію;

5) тестові завдання, які перевіряють знання учнів та їх вміння працювати з фразеологізмами;

6) вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні, що допомагає учням застосовувати отримані знання на практиці та покращує їх комунікативні навички.

*Розроблений нами комплекс вправ задля формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку*

**1. Вправи на пошук фразеологізмів у текстах і реченнях, що допомагає учням відрізнити сталі вирази від вільних конструкцій.**

1. Прочитайте вірш і знайдіть фразеологізми:

«У нашій школі свято  
Всі співають, всі танцюють.  
Ми разом святкуємо,  
Душа радіє, мрії витають!»

Завдання: прочитайте вірш і знайдіть фразеологізм. Поясніть його значення.

2. Випишіть фразеологізми та вільні словосполучення їх рядка: *червоний автомобіль, піймати кураж, бігти слідом, розповісти на одному диханні, нагріти руки, загубити голову, велика перемога.*

Завдання: випишіть словосполучення у дві колонки: у першу – фразеологізми, у другу – вільні словосполучення.

3. Визначте фразеологізм серед даних словосполучень:

а) *крутити барабани;*

б) *обіймати з радістю;*

в) *мати голову на плечах.*

Завдання: яке з цих словосполучень є фразеологізмом? Поясніть, чому ви так вважаєте.

4. Стійкі та нестійкі словосполучення.

Словосполучення: *вийти з положення, шукати щастя, летіти на крилах, слухати музику, тримати язик за зубами, гуляти по парку.*

Завдання: визначте, які з цих словосполучень є стійкими (фразеологізмами), а які – вільними.

5. Прочитайте текст і знайдіть фразеологізми.

*Мій друг Сашко – справжній талант. Він завжди вміє знайти підхід до людей і ніколи не втрачає голову. Коли ми разом граємо, час летить, як стріла. Він завжди тримає руку на пульсі.*

Завдання: прочитайте текст і знайдіть у ньому фразеологізми. Запишіть їх і поясніть значення.

Ми вважаємо, що вищерозроблені вправи є ефективними для формування вмінь учнів 4 класу використовувати фразеологізми у власному мовленні, оскільки вони сприяють розвитку мовленнєвої компетенції та активізації словникового запасу. Кожна вправа націлена на різні аспекти роботи з фразеологізмами, що дозволяє дітям не лише знайти та усвідомити сталі вирази, а й розвивати навички їх використання в контексті.

Отже, реалізація запропонованих вправ має потенціал не лише для розвитку лексичних умінь, але й для формування наскрізних вмінь, зокрема, вміння висловлювати власну думку, адже вони створюють сприятливі умови для навчання, розвиваючи мовленнєві навички учнів та сприяючи їхньому всебічному розвитку.

**2. Вправи на характеристику лексичного значення фразеологізмів, що дозволяє учням глибше розуміти їх вживання та зміст.**

Цей блок вправ націлений на поглиблене розуміння учнями значення фразеологізмів, що сприяє їх ефективному вживанню у мовленні.

1. Поясни значення фразеологізмів:

*1. Зняти лапки.*

2. *Лити воду на млин.*
3. *Брати на себе відповідальність.*
4. *Знати, як свої п'ять пальців.*
5. *Крутити носом.*

Завдання: прочитайте кожен фразеологізм і поясніть його значення своїми словами. Наведіть приклади речень з використанням цих фразеологізмів.

2. Вибір правильного значення.

Фразеологізм: «Грати на нервах»

Значення:

- a) *викликати радість;*
- б) *дратувати когось;*
- в) *підтримувати мир.*

Завдання: виберіть правильне значення фразеологізму «грати на нервах» і поясніть, чому ви так вважаєте. Наведіть приклад речення з цим фразеологізмом.

3. Заповни пропуски в тексті:

*У нашій школі завжди \_\_\_\_\_ (жити на широку ногу). Це означає, що ми завжди \_\_\_\_\_ (не жити в поті чола). Кожен учень повинен \_\_\_\_\_ (знати, як свої п'ять пальців) та \_\_\_\_\_ (не вішати носа).*

Завдання: заповніть пропуски фразеологізмами з дужок, поясніть їх значення в контексті речення.

4. Створення ілюстрацій.

Фразеологізми:

1. *Дивитися на світ через рожеві окуляри.*
2. *Краще пізно, ніж ніколи.*
3. *Водити за носа.*
4. *Набити руку.*
5. *Випадково натрапити.*

Завдання: оберіть один фразеологізм з цього списку, намалюйте його ілюстрацію, що передає його значення. Поясніть, що ви зобразили і чому.

А ось ці вищевказані вправи, що ми розробили, сприяють не лише розвитку лексичних умінь учнів, але й формують глибоке розуміння фразеологізмів у контексті їх вживання. Отже, це важливий етап у навчанні рідної мови, оскільки дозволяє дітям виражати свої думки більш виразно та колоритно. Активне використання фразеологізмів у мовленні сприяє розвитку креативності, критичного мислення та покращує загальний рівень мовленнєвої культури.

### **3. Вправи на підбір синонімів або антонімів до наведених фразеологізмів, що розвиває словниковий запас і розуміння нюансів мови.**

1. Знайди синоніми.

Фразеологізми:

1. *Витягнути з рукава.*
2. *Піднімати настрій.*
3. *Дати зелене світло.*
4. *Мати голову на плечах.*
5. *Говорити без оглядки.*

Завдання: для кожного фразеологізму знайдіть синоніми.

2. Знайди антоніми.

Фразеологізми:

1. *Лити воду на млин.*
2. *Сидіти склавши руки.*
3. *Жити на широку ногу.*
4. *Брати все в свої руки.*
5. *Поставити крапку.*

Завдання: для кожного фразеологізму знайдіть антоніми.

3. Заповни пропуски.

Фразеологізми:

1. «Брати на себе \_\_\_\_\_» (антонім).
2. «Вислухати \_\_\_\_\_» (синонім).
3. «Постійно \_\_\_\_\_» (антонім).
4. «Слухати \_\_\_\_\_» (синонім).

5. «Вчитися \_\_\_\_\_» (антонім).

Завдання: заповніть пропуски правильними синонімами або антонімами фразеологізмів.

4. Підбери синоніми до фразеологізмів.

Фразеологізми:

1. Крутити носом.
2. Ловити облизня.
3. Жити в своєму світі.
4. Лити сльози.
5. Мати на увазі.

**4. Вправи на використання фразеологічних або тлумачних словників, що навчає учнів самостійно знаходити необхідну інформацію.**

1. Знайди значення

Завдання: візьміть фразеологічний словник і знайдіть значення фразеологізмів:

- *Лити воду на чужий млин.*
- *Бити на сполох.*
- *Тягнути kota за хвіст.*

Запишіть знайдені значення у зошит.

2. Поясни своїми словами.

Фразеологізми:

- *Тримати язик за зубами.*
- *Дати дулю.*
- *Знайти спільну мову.*

Завдання: скористайтесь тлумачним словником, щоб знайти значення цих фразеологізмів. Після цього спробуйте пояснити їх своїми словами. Напишіть пояснення в зошиті.

3. Використай у реченнях.

Фразеологізми:

- *Мати голову на плечах.*

- *Зробити з мухи слона.*
- *Кидати слова на вітер.*

Завдання: знайдіть у фразеологічному словнику значення кожного виразу. Після цього складіть речення з кожним фразеологізмом, використовуючи його в правильному контексті. Запишіть речення у зошит.

#### 4. Гра «Хто швидше?»

Завдання: в класі розділіть учнів на команди. Кожна команда отримує фразеологізм для пошуку в словнику. Наприклад:

- *Зловити бика за роги.*
- *Розкидати гроші.*
- *Купити kota в мішку.*

Команди повинні швидко знайти значення свого фразеологізму та представити його класу. Переможе команда, яка перша знайде правильне значення та пояснить його.

Отже, такі вправи допоможуть учням навчитися працювати з фразеологічними та тлумачними словниками, що є важливим навичком для розвитку їхньої мовленнєвої компетенції. Вони також сприяють активному використанню фразеологізмів у спілкуванні.

### **5. Тестові завдання, які перевіряють знання учнів та їх вміння працювати з фразеологізмами.**

#### 1. Визначення значення.

Запитання: що означає фразеологізм «кинутися в розпач»?

- а) *Почати радіти.*
- б) *Впасти у смуток.*
- в) *Знайти вирішення проблеми.*

#### 2. Вибір фразеологізму.

Запитання: який з наведених виразів є фразеологізмом?

- а) *Грати в футбол.*
- б) *Лити воду на чужий млин.*
- в) *Ходити до школи.*

### 3. Завершення речення

Запитання: Продовжте речення: «Не варто розводити занадто великі надії, адже це...»

*а) переважить всі інші справи.*

*б) бити на сполох.*

*в) знайде собі прихисток.*

### 4. Вибір синоніму

Запитання: який з наведених фразеологізмів є синонімом до «тримати язик за зубами»?

*а) Боятися висловлюватися.*

*б) Мовчати.*

*в) Розповідати секрети.*

Пояснення фразеологізму.

Запитання: що означає фразеологізм «зловити облизня»?

*а) Отримати несподівану вигоду.*

*б) Залишитися ні з чим.*

*в) Підтримати друга.*

На нашу думку, розроблені тести є ефективним інструментом для перевірки знань учнів про фразеологізми. Вони охоплюють різні аспекти вивчення:

1. Визначення значення – допомагає учням закріпити значення фразеологізмів та розуміння їх вживання в мовленні.

2. Вибір фразеологізму – дає можливість учням розрізняти фразеологізми серед звичайних висловлювань, що сприяє розвитку мовної чутливості.

3. Завершення речення – стимулює креативність та логічне мислення, адже учні повинні знайти доречне завершення речення з урахуванням контексту.

4. Вибір синоніму – підвищує словниковий запас і допомагає учням усвідомити нюанси значення фразеологізмів.

5. Пояснення фразеологізму – вимагає від учнів аналізу і тлумачення, що розвиває навички критичного мислення.

Такі тести сприяють активному засвоєнню матеріалу, формуванню навичок самостійної роботи з мовними ресурсами, а також підготовляють учнів до використання фразеологізмів у власних висловлюваннях. Рекомендується використовувати ці завдання на уроках української мови для поглибленого розуміння та практичного застосування фразеологізмів.

**6. Вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні, що допомагає учням застосовувати отримані знання на практиці та покращує їх комунікативні навички.**

1. Складання речень.

Завдання: використайте три з наведених фразеологізмів у своїх реченнях:

- *не все коту маслечко;*
- *зіграти на нервах;*
- *після дощу завжди сонце.*

2. Діалог.

Завдання: у парі створіть короткий діалог, використовуючи щонайменше чотири фразеологізми. Зверніть увагу на природність спілкування.

3. Гра «Продовжи речення».

Завдання: вчитель починає речення з фразеологізму, а учні повинні його завершити. Використовуйте різні фразеологізми.

4. Письмове есе.

Завдання: напишіть коротке есе на тему «Моя улюблена пора року», використовуючи не менше п'яти фразеологізмів.

5. Візуалізація.

Завдання: намалюйте малюнок, що ілюструє значення обраного фразеологізму, і напишіть під ним речення з цим фразеологізмом.

6. Рольова гра.

Завдання: у групах підготуйте і проведіть сценку, в якій потрібно використати не менше п'яти фразеологізмів. Оберіть тему, яка вам цікава (наприклад, пригоди в школі, свято, зустріч з друзями).



Запропоновані вище вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні дійсно сприяють розвитку комунікативних навичок учнів і дозволяють їм застосовувати отримані знання на практиці. Крім того, їх можна адаптувати для різних рівнів знань учнів, щоб усі мали змогу активно долучатися до навчального процесу та покращувати свої комунікативні навички.

Отже, запропонований нами комплекс вправ на фразеологізми має на меті не лише ознайомити учнів із значенням та вживанням фразеологічних виразів, а й сприяти розвитку їхнього словникового запасу та комунікативних навичок. Наші вправи включають пояснення значення фразеологізмів, їх синонімів і антонімів, а також завдання на заповнення пропусків, що дозволяє учням глибше зрозуміти нюанси мови.

Крім того, учні матимуть можливість працювати з фразеологічними та тлумачними словниками, що навчить їх самостійно знаходити необхідну інформацію. Завдання на активне використання фразеологізмів у мовленні допоможуть учням практикуватися в застосуванні отриманих знань у повсякденному житті, що може включати складання речень, створення діалогів, проведення рольових ігор, а також написання коротких есе.

Завдяки таким різноманітним і цікавим вправам, учні зможуть не лише засвоїти фразеологізми, але й навчитися використовувати їх у своїй мові, що сприятиме їхньому мовленнєвому розвитку та культурному збагаченню. Таким чином, комплекс вправ на фразеологізми буде корисним інструментом у навчальному процесі.

### **2.3. Визначення ефективності дослідно-експериментальної роботи**

Нами були проведені уроки з української мови з застосуванням розробленого комплексу вправ задля формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку, але в 4-А (ЕГ) ми застосовували наші завдання, а в 4-Б (КГ) ми проводили уроки без їх використання.

Повторивши повторно методику, застосовану на констатувальному етапі, ми отримали наступні результати (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

**Результати формувального етапу дослідження рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів**

Критерії	4-А клас (ЕГ)			4-Б клас (КГ)		
	Рівень / Кількість учнів					
	Високий рівень (5 балів)	Середній рівень (3-4 бали)	Низький рівень (1-2 бали)	Високий рівень (5 балів)	Середній рівень (3-4 бали)	Низький рівень (1-2 бали)
Розуміння значення фразеологізмів	7	5	10	2	3	17
Коректність використання фразеологізмів	11	8	3	2	4	16
Усвідомлення образності фразеологізмів	10	9	3	3	2	17
Активне вживання фразеологізмів	15	6	1	1	4	17
Грамотність формулювання відповідей	13	7	2	3	8	11
Швидкість виконання завдань	15	5	2	3	5	14

1. Розуміння значення фразеологізмів: у 4-А класі 7 учнів досягли високого рівня, 5 – середнього, а 10 – низького. У 4-Б класі ситуація значно гірша: лише 2 учні на високому рівні, 3 – на середньому, а 17 – на низькому, що свідчить про те, що використання вправ позитивно вплинуло на розуміння значення фразеологізмів.

2. Коректність використання фразеологізмів: у 4-А класі 11 учнів продемонстрували високий рівень коректності у використанні фразеологізмів, 8 – середній, та 3 – низький. У 4-Б класі ситуація суттєво гірша: лише 2 учні на високому рівні, 4 – на середньому, а 16 – на низькому, що вказує на значний прогрес у 4-А класі завдяки впровадженню вправ.

3. Усвідомлення образності фразеологізмів: в 4-А класі 10 учнів показали високий рівень усвідомлення, 9 – середній і 3 – низький. У 4-Б класі кількість учнів з високим і середнім рівнем знизилася: 3 на високому, 2 на середньому, та 17 на низькому рівні, що підтверджує, що вправи допомогли учням краще усвідомити образність фразеологізмів.

4. Активне вживання фразеологізмів: у 4-А класі 15 учнів активно використовували фразеологізми, 6 – на середньому рівні і лише 1 – на низькому. У 4-Б класі ситуація значно гірша: 1 учень на високому рівні, 4 – на середньому, а 17 – на низькому, що свідчить про успішне впровадження активного вживання фразеологізмів у 4-А класі.

5. Грамотність формулювання відповідей: у 4-А класі 13 учнів продемонстрували високий рівень грамотності, 7 – середній, і 2 – низький. У 4-Б класі лише 3 учні на високому рівні, 8 – на середньому, та 11 – на низькому, що вказує на те, що вправи позитивно вплинули на розвиток грамотності у формулюванні відповідей у 4-А класі.

6. Швидкість виконання завдань: в 4-А класі 15 учнів швидко виконували завдання (високий рівень), 5 – на середньому, а 2 – на низькому. У 4-Б класі 3 учні на високому рівні, 5 – на середньому, та 14 – на низькому, що ще раз підтверджує, що впровадження вправ сприяло не тільки якості знань, але й швидкості їх виконання.

Відсоткові результати формувального етапу дослідження рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів зазначимо на рис. 2.3. та рис. 2.4.

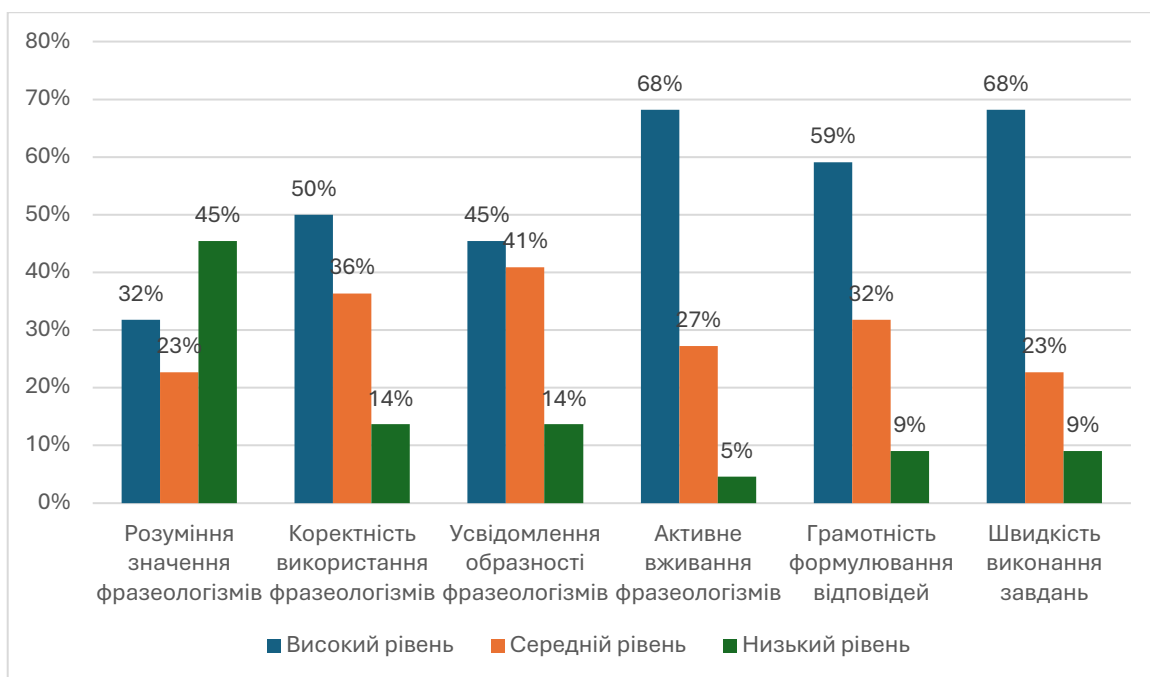


Рис. 2.3. Результати формувального етапу дослідження рівня сформованості вмій уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А класу

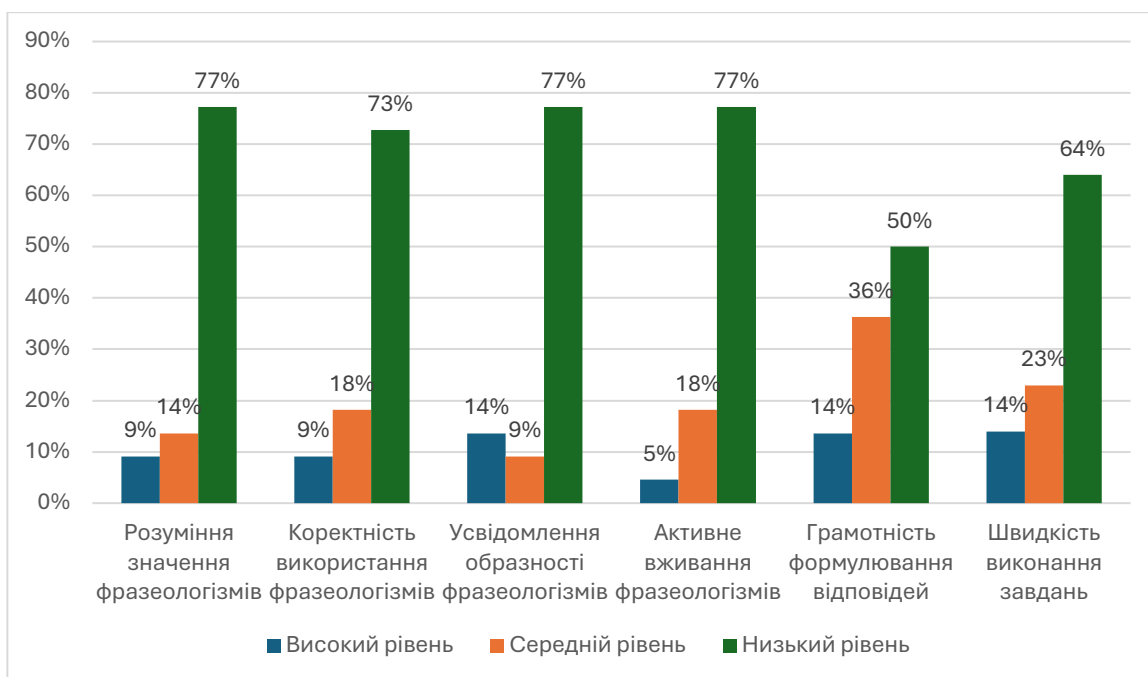


Рис. 2.4. Результати формувального етапу дослідження рівня сформованості вмій уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-Б класу

У результаті проведених уроків з української мови у 4 класах, де було використано розроблений комплекс вправ на фразеологізми, ми змогли отримати чіткі результати, які свідчать про позитивний вплив впровадження цих вправ на мовленнєві вміння учнів. Зокрема, у класі експериментальної групи (4-А) спостерігалось значне підвищення рівня розуміння значення фразеологізмів. Це відображається у порівняльній таблиці, де учні продемонстрували кращі результати в усіх оцінюваних критеріях.

Наприклад, розуміння значення фразеологізмів у 4-А класі показало, що 7 учнів досягли високого рівня, в той час як у 4-Б класі лише 2 учні продемонстрували подібний результат, що свідчить про те, що систематичне використання вправ допомогло учням 4-А класу глибше осмислити значення фразеологізмів, що, у свою чергу, сприяло їхньому більш усвідомленому спілкуванню.

Коректність використання фразеологізмів також істотно покращилася у 4-А класі. 11 учнів продемонстрували високий рівень коректності, тоді як у 4-Б класі ця цифра була значно нижчою, що підкреслює, що активне вживання фразеологізмів у мовленні та різноманітні вправи з їх застосуванням формують у дітей правильні мовленнєві навички. Учні стали не лише краще розуміти, але й використовувати фразеологізми в контексті.

Щодо усвідомлення образності фразеологізмів, результати також вказують на позитивні зміни у 4-А класі, де 10 учнів показали високий рівень. У 4-Б класі ж ситуація суттєво відрізнялася, адже більшість учнів опинилася на низькому рівні, що свідчить про те, що фразеологізми, які активно використовуються, краще запам'ятовуються і розуміються учнями, що сприяє їхньому загальному мовленнєвому розвитку.

Активне вживання фразеологізмів стало ще одним важливим аспектом. У 4-А класі 15 учнів активно використовували фразеологізми у спілкуванні, що вказує на успішність запроваджених вправ. У 4-Б класі ж цей показник був істотно нижчим, підтверджуючи нашу гіпотезу про позитивний вплив вправ на

розвиток мовлення, що підкреслює важливість практики і активного використання фразеологізмів для розвитку мовленнєвих навичок учнів.

Грамотність формулювання відповідей також демонструє позитивні зміни. У 4-А класі 13 учнів продемонстрували високий рівень грамотності, у той час як у 4-Б класі лише 3 учні досягли цього рівня, що підтверджує, що впровадження вправ на фразеологізми сприяє розвитку не лише знань про фразеологічні вирази, але й загальної мовної грамотності учнів.

Загалом, результати формувального етапу дослідження свідчать про те, що запропонований комплекс вправ значно покращив рівень вмінь уживання фразеологізмів у власному мовленні учнів 4-А класу. Отримані нами дані підтверджують важливість систематичного і активного використання фразеологізмів у навчальному процесі для розвитку мовлення учнів, підвищення їхньої комунікативної компетентності та загального рівня мовленнєвих навичок.

Отже, результати свідчать про те, що застосування нами розробленого комплексу вправ у 4-А класі суттєво підвищило рівень сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів та вміння висловлювати власну думку. У порівнянні з 4-Б класом, де не використовувалися ці вправи, ми спостерігаємо значні відмінності, що підтверджує ефективність інтеграції фразеологізмів у навчальний процес.

Результати проведеного дослідження підкреслюють позитивний вплив використання розробленого комплексу вправ на фразеологізми на розвиток мовленнєвих вмінь учнів, вони також вказують на важливість систематичного підходу до формування комунікативної компетентності, що включає не лише розуміння, але й активне використання фразеологізмів у мовленні.

На основі отриманих результатів ми сформулювали декілька рекомендацій для педагогів, які бажають покращити мовленнєві навички своїх учнів через роботу з фразеологізмами:

1. *Систематичне використання вправ*: регулярне впровадження вправ на розуміння, вживання та образність фразеологізмів у навчальний процес значно підвищує рівень усвідомлення та активного використання цих мовних одиниць

учнями, тож важливо не обмежуватися одноразовими уроками, а планувати систематичну роботу з фразеологізмами протягом тривалого часу.

2. *Контекстуальне вживання*: окрім запам'ятовування значень фразеологізмів, слід надавати учням можливості використовувати їх у контексті, використання інтерактивних вправ, таких як рольові ігри, написання діалогів та створення історій із використанням фразеологізмів, допомагає учням застосовувати знання на практиці.

3. *Розуміння образності*: вправи, спрямовані на усвідомлення образності фразеологізмів, допомагають учням краще зрозуміти культурні й мовні особливості фразеологічних зворотів. До прикладу, це може бути досягнуто через роботу з ілюстраціями, обговоренням етимології фразеологізмів та створення власних образних виразів.

4. *Розвиток грамотності*: вправи на фразеологізми не тільки сприяють їхньому розумінню та вживанню, але й покращують загальний рівень мовної грамотності учнів. Важливо включати завдання, де учні мають формулювати власні відповіді з використанням фразеологізмів, що розвиває їхні навички побудови речень та мовну культуру.

5. *Оцінювання та зворотний зв'язок*: результати роботи учнів необхідно регулярно оцінювати, використовуючи порівняльні таблиці для відстеження прогресу, тож важливо надавати зворотний зв'язок, спрямований на підтримку й розвиток вмінь учнів.

6. *Практика у різних видах діяльності*: використовуйте фразеологізми не лише на уроках української мови, але й на інших предметах, що допоможе учням інтегрувати ці мовні одиниці у своє мовлення.

Дотримання цих порад допоможе педагогам ефективніше розвивати мовленнєві навички учнів, підвищуючи їхню комунікативну компетентність через активне використання фразеологізмів у навчальному процесі.

## Висновки до розділу 2

Нами було розроблено комплекс вправ, спрямованих на формування в учнів вміння уживати фразеологізми у власному мовленні, а також рівня їхніх навичок у цій області (розуміння сутності фразеологізмів, вміння знаходити їх у реченні, коректне використання у мовленні). Крім того, нами було проведено констатувальний експеримент. Дослідження проводилось на базі Криворізької гімназії № 31. Було сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи з учнів 4 класів.

Під час експерименту учням 4 класу початкової школи було запропоновано виконати три типи завдань: пояснити значення фразеологізмів; визначити стійкі словосполучення в поданих реченнях; скласти власні речення з використанням запропонованих фразеологізмів.

Зокрема, ми розробили таблицю критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів. Отже, аналіз показників свідчить про загальний низький рівень сформованості вмінь учнів використовувати фразеологізми у власному мовленні в обох класах. Найбільші труднощі спостерігаються у розумінні значення фразеологізмів, їх коректному використанні та активному вживанні, що вимагає проведення методики формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку.

Під час написання роботи ми також провели опитування серед вчителів початкових класів Криворізької гімназії № 31 з метою виявлення компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. В опитуванні взяли участь 8 педагогів.

На основі аналізу опитування педагогів початкових класів стало очевидним, що вчителі виявили різні рівні компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.



Цей аналіз свідчить про необхідність проведення навчання та підвищення кваліфікації вчителів, які показали недостатній рівень компетентності у питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. Для досягнення більшої єдності у роботі та покращення якості навчання учнів, вчителі повинні бути добре підготовлені та володіти методиками формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

На формувальному етапі магістерської роботи було здійснено добір і впровадження вправ із використанням фразеологізмів, які сприяють формуванню вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

Аналіз науково-методичної літератури та досвід роботи вчителів початкової освіти вказав на необхідність активізації навчального процесу через інтеграцію фразеологізмів. У результаті були розроблені різноманітні вправи, які стимулюють інтерес учнів до вивчення мови та покращують їх мовленнєві навички.

Запропонований комплекс вправ містить:

- 1) вправи на пошук фразеологізмів у текстах і реченнях, що допомагає учням відрізнити сталі вирази від вільних конструкцій;
- 2) вправи на характеристику лексичного значення фразеологізмів, що дозволяє учням глибше розуміти їх вживання та зміст;
- 3) вправи на підбір синонімів або антонімів до наведених фразеологізмів, що розвиває словниковий запас і розуміння нюансів мови;
- 4) вправи на використання фразеологічних або тлумачних словників, що навчає учнів самостійно знаходити необхідну інформацію;
- 5) тестові завдання, які перевіряють знання учнів та їх вміння працювати з фразеологізмами;
- 6) вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні, що допомагає учням застосовувати отримані знання на практиці та покращує їх комунікативні навички.

Нами були проведені уроки з української мови з застосуванням розробленого комплексу вправ задля формування вмінь уживати фразеологізми

у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку, але в 4-А (ЕГ) ми застосовували наші завдання, а в 4-Б (КГ) ми проводили уроки без їх використання.

Отже, результати свідчать про те, що застосування нами розробленого комплексу вправ у 4-А класі суттєво підвищило рівень сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів та вміння висловлювати власну думку. У порівнянні з 4-Б класом, де не використовувалися ці вправи, ми спостерігаємо значні відмінності, що підтверджує ефективність інтеграції фразеологізмів в освітній процес.

## ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичний аналіз проблеми сприйняття молодшими школярами семантики та функцій фразеологізмів, а також їхнього значення у розвитку вміння висловлювати власну думку, можна зробити такі висновки.

Аналіз праць науковців щодо психолого-педагогічних особливостей формування лексичних навичок у дітей молодшого шкільного віку дозволяє відзначити, що всі дослідники підкреслюють важливість розвитку мовлення в початкових класах. Процес розвитку лексичних умінь у дітей є складним і потребує комплексного підходу та подальшого вивчення.

Психолого-педагогічні особливості розвитку лексичних навичок у молодших школярів можна виділити за кількома аспектами: значення гри для формування лексичних умінь, вплив зорової та слухової інформації, взаємозв'язок лексичного розвитку з мовленнєвою діяльністю, важливість створення асоціацій і застосування нових слів у конкретних контекстах, врахування індивідуальних особливостей дітей, стимулювання читацької активності та забезпечення мовного середовища як у школі, так і вдома.

Аналізуючи фразеологізми як засіб мовної образності, можна відзначити їхні ознаки та стилістичний потенціал. Емоційно насичені фразеологізми, такі як ідіоми, прислів'я та приказки, широко використовуються у мовленні, літературі та публіцистиці. Фразеологізми з грубим відтінком часто зустрічаються у повсякденній мові, додаючи виразності та емоційності, урочисті фразеологізми характерні для наукового і офіційного стилю, нейтральні фразеологізми можуть бути використані в будь-якому стилі мовлення.

Фразеологізми збагачують мову, надаючи їй національний колорит, усталені вирази відображають вікові особливості в оцінці морально-етичних явищ, що допомагає глибше розуміти українську ментальність та систему цінностей. Окрім передачі фактичної інформації, фразеологізми також несуть морально-етичну та естетичну складову, сприяють розвитку уяви та викликають емоційні реакції у мовців.

Роль фразеологізмів у формуванні навичок висловлювати власну думку полягає в тому, що вони допомагають учням зрозуміти, як передавати свої думки та почуття через різноманітні мовні конструкції. Засвоєння фразеологізмів вчить дітей більш точно та образно висловлювати власні думки, що сприяє розвитку мовної компетенції. Фразеологізми збагачують арсенал мовних засобів учнів, дозволяючи їм виразно висловлювати свої думки та почуття відповідно до конкретної ситуації.

Вивчення фразеологізмів сприяє розвитку мовного чуття та мовленнєвого мислення. Учні починають розуміти, як певні мовні конструкції впливають на виразність тексту та його сприйняття. Отже, фразеологізми відіграють значну роль у формуванні мовленнєвих навичок, сприяють розвитку експресивності, емоційності мовлення, допомагають уникати монотонності та роблять мовлення живим і яскравим.

Нами було розроблено комплекс вправ, спрямованих на формування в учнів вміння уживати фразеологізми у власному мовленні, а також рівня їхніх навичок у цій області (розуміння сутності фразеологізмів, вміння знаходити їх у реченні, коректне використання у мовленні). Крім того, нами було проведено констатувальний експеримент. Дослідження проводилось на базі Криворізької гімназії № 31. Було сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи з учнів 4 класів.

Під час експерименту учням 4 класу початкової школи було запропоновано виконати три типи завдань: пояснити значення фразеологізмів; визначити стійкі словосполучення в поданих реченнях; скласти власні речення з використанням запропонованих фразеологізмів.

Ми розробили таблицю критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4-А та 4-Б класів. Отже, аналіз показників свідчить про загальний низький рівень сформованості вмінь учнів використовувати фразеологізми у власному мовленні в обох класах. Найбільші труднощі спостерігаються у розумінні значення фразеологізмів, їх коректному використанні та активному вживанні, що вимагає

проведення методики формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку.

Під час написання роботи ми також провели опитування серед вчителів початкових класів Криворізької гімназії № 31 з метою виявлення компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. В опитуванні взяли участь 8 педагогів. На основі аналізу опитування педагогів початкових класів стало очевидним, що вчителі виявили різні рівні компетентності в питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

Цей аналіз свідчить про необхідність проведення навчання та підвищення кваліфікації вчителів, які показали недостатній рівень компетентності у питаннях формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу. Для досягнення більшої єдності у роботі та покращення якості навчання учнів, вчителі повинні бути добре підготовлені та володіти методиками формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

На формувальному етапі експериментального дослідження було здійснено добір і впровадження вправ із використанням фразеологізмів, які сприяють формуванню вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу.

Аналіз науково-методичної літератури та досвід роботи вчителів початкової освіти вказав на необхідність активізації освітнього процесу через інтеграцію фразеологізмів. У результаті були розроблені різноманітні вправи, які стимулюють інтерес учнів до вивчення мови та покращують їх мовленнєві навички.

Запропонований комплекс вправ містить:

- 1) вправи на пошук фразеологізмів у текстах і реченнях, що допомагає учням відрізнити сталі вирази від вільних конструкцій;
- 2) вправи на характеристику лексичного значення фразеологізмів, що дозволяє учням глибше розуміти їх вживання та зміст;

3) вправи на підбір синонімів або антонімів до наведених фразеологізмів, що розвиває словниковий запас і розуміння нюансів мови;

4) вправи на використання фразеологічних або тлумачних словників, що навчає учнів самостійно знаходити необхідну інформацію;

5) тестові завдання, які перевіряють знання учнів та їх вміння працювати з фразеологізмами;

6) вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні, що допомагає учням застосовувати отримані знання на практиці та покращує їх комунікативні навички.

Нами були проведені уроки з української мови з застосуванням розробленого комплексу вправ задля формування вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів 4 класу як засобу реалізації наскрізного вміння висловлювати власну думку, але в 4-А (ЕГ) ми застосовували наші завдання, а в 4-Б (КГ) ми проводили уроки без їх використання.

Отже, результати свідчать про те, що застосування нами розробленого комплексу вправ у 4-А класі суттєво підвищило рівень сформованості вмінь уживати фразеологізми у власному мовленні учнів та вміння висловлювати власну думку. У порівнянні з 4-Б класом, де не використовувалися ці вправи, ми спостерігаємо значні відмінності, що підтверджує ефективність інтеграції фразеологізмів у навчальний процес.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Бембель Н. Від інтерактивних технологій до SMART – освіти. Smart-освіта: ресурси та перспективи: матеріали II Міжнар. наук.-метод. конф. Київ: Освіта, 2016. С. 421–426.
3. Бех М. Особистісно орієнтовані технології навчання в початковій школі. *Початкова школа*. Київ: Академія, 2017. № 6. 178 с.
4. Бондарчук Є. Інтерактивні технології – шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра. *Початкова школа*. Київ: Освіта, 2017. № 11. 236 с.
5. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова, 2020. 476 с.
6. Васильєва О. Реалізація технології діяльнісного методу на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. Київ: Освіта, 2018. № 4. 126 с.
7. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі: метод. посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
8. Греб М. М. Діагностика навчальних досягнень майбутніх учителів початкової школи під час вивчення лексикології і фразеології сучасної української мови. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Київ, 2014. № 5 (вересень-жовтень). 291 с.
9. Гребенюк А. В., Бутенко М. О. Ознаки та поняття фразеологічної одиниці. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна філологія: теорія та практика»*. Київ: Нац. акад. СБУ, 2021. С. 88–94.
10. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 180 с.
11. Діновська Г. А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови та читання у контексті компетентнісного підходу. Київ: Академвидав, 2019. 235 с.

12. Державний стандарт початкової освіти. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

13. Дубовик С. Г., Кучер І. С. Організаційно-методичні основи засвоєння фразеології на уроках української мови в початковій школі. *Молодий вчений*. Харків, 2022. № 9. С. 75–80.

14. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

15. Кобилецька Л. В. Фразеологізм як чинник формування лексичної компетентності дошкільників та молодших школярів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2018. Вип. 31. С. 257–263.

16. Колот М. Творчі види робіт на уроках української мови. *Початкова школа*. Київ: Освіта, 2018. № 3. 124 с.

17. Коченгіна М. Навчання зв'язного мовлення. *Початкова освіта*. Методичний порадник. Київ, 2016. 192 с.

18. Кучерявий І. Т., Клепіков О. І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2020. 288 с.

19. Кучерявий О. Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості: Аспект самоформування вмінь організувати творчість дітей: навчальний посібник. Київ: Академія, 2018. 288 с.

20. Купка О. В. Формування лексичних умінь учнів початкових класів на уроках української мови. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 65–70.

21. Лещенко Г. П. Компетентнісний підхід до вивчення фразеології в загальноосвітній школі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Київ, 2016. Вип. 11. С. 108–113.

22. Лобчук О., Ігнатенко Е. Робота з фразеологізмами на уроках української мови. *Початкова школа*. Київ, 2006. № 4. 156 с.



23. Лунько Н. Н. Вживання фразеологізмів в усному і писемному мовленні школярів. *Початкова школа*. Київ, 2006. № 2. 178 с.
24. Ляхова Т., Белошапка І. Фразеологічний матеріал у початковій школі. *Початкова школа*. Київ, 2017. №3. 265 с.
25. Марчук Ж. С. Методи навчання молодших школярів у НУШ. *Мистецтво та освіта*. Київ: Освіта, 2019. 223 с.
26. Мачинська Н. Інтегрований підхід у навчанні школярів початкової школи: теоретична основа та практичний аспект. *Молодь і ринок*. Київ, 2017. № 9. 389 с.
27. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. ТДАУ: Таврійський вісник освіти. 2017. № 1 (57). С. 138–144.
28. Мочульська Л. Використання дидактичних ігор на уроках української мови і математики. *Початкова школа*. Київ: Освіта, 2017. № 6. 189 с.
29. Охріменко Л. Організація групової роботи учнів під час вивчення української мови в початкових класах. Київ: Освіта, 2017. № 2. 255 с.
30. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 158 с.
31. Помирча С. В., Ябурова О. В. Інноваційні технології навчання молодших школярів у контексті реформи початкової освіти. *Молодий вчений*. Донбас: Донбаський державний педагогічний університет, 2017. № 9. 156 с.
32. Попович Н. Ф. Особливості розвитку мовлення молодших школярів на уроках літературного читання. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. Одеса, 2019. Випуск 12. Том 2. С. 36-40.
33. Присяжнюк О. Сутність та структура фразеологізмів. *Інноваційні освітні технології в Україні: теорія та практика: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф.* Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2021. С. 88–95.

34. Прозорова Л. Творчі різнорівневі вправи з української мови для розвитку уваги, логічного та дивергентного мислення учнів. Київ: Академія, 2017. № 5. 178 с.

35. Роєнко Л. М. Методика навчання української мови у початковій школі: практикум: посіб. для студентів. Умань: Візаві, 2021. 148 с.

36. Романова Р. О. Роль фразеологізмів у збагаченні лексичного запасу школярів. *Початкова школа*. Київ, 2010. № 10. 178 с.

37. Садова С. Фразеологічні одиниці і мовленнєва компетенція учнів. *Вивчаємо українську мову та літературу*. Київ, 2016. № 4. 231 с.

38. Сахно І. А. Розвиток пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти у роботі над фразеологізмами: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Херсон: ХДУ, 2021. С.17–18.

39. Сахно І. А. Підвищення мовної культури молодших школярів засобами фразеології. *Магістерські студії: альманах*. Херсон: ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 149–154.

40. Сіранчук Н. М. Процес формування лексичної компетентності молодшого школяра у структурі теорії мовленнєвої діяльності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. Житомир: ЖДУ, 2015. Випуск 4. С. 72–75.

41. Соловець Л. Фразеологізм як засіб формування культури спілкування молодших школярів. *Початкова школа*. Київ, 2016. №4. 187 с.

42. Сугейко Л. Г., Мельничук Ю. Ю. Інновації у мовній освіті молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ: Київський ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. Випуск 4 (59). С. 57–61.

43. Типові освітні програми для 1-4 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

44. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

45. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 3-4 класи. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

46. Ткач Л. С. Стійкі словосполучення української мови. Харків, 2021. 983 с.

47. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова і педагогічна психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. 2017. 480 с. URL: <http://dglib.nubip.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/4347>.

48. Токарева Т. Фразеологізми як засіб стилістичної виразності. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Київ, 2021. Випуск 193. С. 265–271.

49. Ушмарова В. В. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 176 с.

50. Чупріна О. В. Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». Мукачево, 2018. С. 170–176.

51. Штонь О. Фразеологізми як засіб стилізації розмовності у сучасній українській прозі. Тернопіль: ТНПУ, 2022. 165 с.

52. Ярош Н. Групові методи роботи на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. Київ: Освіта, 2018. № 6. 287 с.

53. Burger Harald. Phraseologie : Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2003. 224 s.

54. Gries S. T. Phraseology and Linguistic Theory : A Brief Survey. *Phraseology : An Interdisciplinary Perspective*. 2008. P. 3–9.

55. Kopecká Dagmar. Religiöse Schlüsselwörter in der deutsch-tschechischen Phraseologie : diplomová práce. Brno, 2007. 118 s.

56. Muldner-Nieckowski P., Muldner-Nieckowski L. Wprowadzenie do frazeologii. URL : [http://www.forum.frazeologia.pl/Wprowadzenie\\_do\\_frazeologii.pdf](http://www.forum.frazeologia.pl/Wprowadzenie_do_frazeologii.pdf)

57. Čermak F. Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and general phraseology. Praha : UK v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2007. 718 s.
58. Kozak K. Polska frazeologia gestu : od informacji somatycznej do idiomu. Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury. T. 19. Lublin, 2007. S. 254–265.
59. Ekman P., Friesen W., Tomkins S. Facial affect scoring technique : A first validation study. *Semiotica*. 1971. № 3. P. 37–58.
60. Kinesics and Context : Essays on Body Motion Communication / By Ray L. Birdwhistell. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970. 338 p.